

แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย หลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว
พฤษภาคม 2554
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏบรจบุรี

อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้อำนวยการศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยนเรศวร
กรุงเทพมหานคร ได้พิจารณาการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง เรื่อง “แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนา
ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์
อุทกภัย 2553” เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว ของมหาวิทยาลัยนเรศวร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.รชขงพร โกมลเสวิน)

อาจารย์ที่ปรึกษา

.....
(ดร.ศรีสุดา จงสิทธิ์ผล)

ผู้อำนวยการศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยนเรศวร กรุงเทพมหานคร

พฤษภาคม 2554

ประกาศคุณูปการ

การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง ฉบับนี้สมบูรณ์เป็นอย่างดี ด้วยความกรุณาของผู้ให้ข้อมูลหลักตั้งปรากฏรายนามในสารนิพนธ์ฉบับนี้ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ทุกท่านให้ความสำคัญและเห็นประโยชน์ของการให้ข้อมูล นอกจากนี้ทุกท่านยังให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อสารนิพนธ์ฉบับนี้มากขึ้นไปอีกด้วย

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.รชชงพร โกมลเสวิน อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ที่ชี้แนะแนวทางการทำวิจัย ตลอดจนให้คำปรึกษาในทุกๆ ด้านตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเป็นสารนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ได้

ท้ายที่สุดขอขอบพระคุณผู้มีส่วนร่วมในการค้นคว้าเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

วัลย์ลิกา จงปัทนา

ชื่อเรื่อง	แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553
ผู้ศึกษาค้นคว้า	วัลย์ลิกา จงปัดนา
ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. รสขงพร โกมลเสวิน
ประเภทสารนิพนธ์	การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศศ.ม. สาขาวิชาการจัดการโรงแรม และการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553
คำสำคัญ	การฟื้นฟู การพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

บทคัดย่อ

ในการวิจัยเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 มีวัตถุประสงค์ศึกษากรอบการฟื้นฟูและการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย ปี 2553 โดยการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มบุคคล ทั้งนี้ โดยใช้วิธีศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จำนวน 3 คน ได้แก่ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ผู้ประกอบการกิจการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการขายของที่ระลึก จำนวน 3 คน นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย รวมทั้งคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จำนวน 3 คน

ผลการศึกษา ปรากฏว่า

1. นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553 กล่าวคือ กรมศิลปากรมีนโยบายที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์รอบอุทยานและบำรุงรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี
2. ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจากเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2553 กล่าวคือ อุทยานประวัติศาสตร์ได้รับความเสียหายเป็นส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 70 และมีเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่น้ำเข้าท่วมไม่ถึง คือ ปราสาทประธาน และระเบียงคต ส่วนผู้ประกอบการและประชาชนได้รับเสียหายจากทรัพย์สินเสียหาย

3. แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553 กล่าวคือ ในส่วนกรมศิลปากรได้ดำเนินการฟื้นฟูซ่อมแซมในส่วนชำรุดแต่ยังมีนโยบายที่ไม่ชัดเจน ในส่วนกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา มีนโยบายภาพรวมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดในภาคอีสาน และให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการ

4. ประเด็นอื่นๆ

ผู้ประกอบการและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. กรมศิลปากร เทศบาลพิมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีนโยบายในการป้องกันน้ำท่วมในบริเวณพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

2. ในการฟื้นฟูอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์พิมานั้น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ด้วย โดยกรมศิลปากรควรส่งเสริมในด้านความรู้ในการอนุรักษ์ให้แก่ประชาชน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของงานวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ข้อมูลทั่วไปของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย.....	7
แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์.....	10
แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	11
แนวความคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูโบราณสถาน.....	21
แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโบราณสถาน.....	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	28
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	28
ประเด็นที่ศึกษา.....	29
เครื่องมือในการวิจัย.....	29
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
การตรวจสอบเครื่องมือ.....	32
วิธีการเก็บข้อมูล.....	32
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	34
นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553.....	34
ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจากเหตุการณ์อุทกภัย ในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2553.....	37
แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเกิดเหตุการณ์ อุทกภัย 2553.....	40
5 บทสรุป.....	44
สรุปผลการวิจัย.....	44
อภิปรายผลการวิจัย.....	48
ข้อเสนอแนะ.....	52
บรรณานุกรม.....	54
ภาคผนวก.....	58
ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า.....	65

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติและรายได้จากการท่องเที่ยว.....	1
2 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสุโขทัยและจังหวัดนครราชสีมา.....	2
3 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	31

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	6
2 อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย.....	59
3 สะพานนาคราช.....	59
4 ปรางค์ประธาน.....	60
5 ปรางค์พรหมทัต.....	60
6 ปรางค์หินแดง.....	61
7 ด้านหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย.....	61
8 การตั้งกระสอบทรายเพื่อป้องกันน้ำทะเลลักเข้าท่วมปราสาทประธาน.....	62
9 น้ำท่วมขังพื้นที่ชั้นนอก.....	62
10 การใช้เครื่องสูบน้ำ สูบน้ำออกจากบริเวณปราสาท.....	63
11 การจัดแสดงแสงและสี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย.....	63
12 การจัดแสดงแสงและสี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย.....	64

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าหากพิจารณาถึงระบบการจัดการการท่องเที่ยวแล้ว พบว่าการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย มิติของการท่องเที่ยวทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ โดยในระดับชาติพิจารณาในเชิงของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศทั้งระบบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นรายได้ด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย ดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติและรายได้จากการท่องเที่ยว

ปี	จำนวน (คน)	อัตราการขยายตัว (%YOY)	รายได้ (ล้านบาท)	อัตราการขยายตัว (%YOY)
2549	13,821,802	20.0	482,319	31.3
2550	14,464,228	4.6	547,782	13.6
2551	14,584,220	0.8	574,521	4.9
2552	14,149,841	-3.0	510,255	-11.2
2553*	15,553,594	9.9	536,000	5.0
2554*	16,330,000	5.0	555,000	3.5

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

หมายเหตุ: *ประมาณการโดย บริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด

ทั้งนี้ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ทั้งจากกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือการถูกจัดให้เป็นกลุ่มสินค้าการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่มุ่งรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทาง

ประวัติศาสตร์ โดยจะมีการสนับสนุนการกำหนดจุดขายที่ชัดเจนและเชื่อมโยงให้เกิดการเกี่ยวพันกันภายใต้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (วาริชดี มัชยมบุรุษ, 2552, หน้า 2)

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของชนรุ่นหลัง เพื่อชื่นชมและเรียนรู้ต่อประวัติศาสตร์และโบราณสถานในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยววันนั้น

โดยรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ชมซากอารยธรรมโบราณสถานต่างๆ อนุสาวรีย์/อนุสรณ์สถาน สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น

หากพิจารณาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประเทศไทยพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นในทุกจังหวัด อีกทั้งมีแนวโน้มว่าจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถานและพิพิธภัณฑ์ ต่างได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2550 (ตาราง 2)

ตาราง 2 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสุโขทัยและจังหวัดนครราชสีมา

ลำดับที่	แหล่งท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยว
1	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	1,095,415
2	จังหวัดสุโขทัย	780,000
3	จังหวัดนครราชสีมา	205,131

ที่มา: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2550

การจัดการโบราณสถานและโบราณวัตถุให้เป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า "การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์" สร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นที่มีมรดกวัฒนธรรมดังกล่าวและแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม มรดกวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ จึงเป็นสินค้าที่ดึงดูดคนให้เข้าไป

เยี่ยมชมโบราณสถานและโบราณวัตถุโดยเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศกว่าสินค้าประเภทอื่น เพราะสร้างรายได้จากการท่องเที่ยววัฒนธรรมจากกิจกรรมหลายประเภท ตัวอย่างเช่น ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อคนต่อวัน ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวนประมาณ 1,712.32 บาท (อุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2550) และค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อคนต่อวัน ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุโขทัยคิดเป็นประมาณ 1,048.39 บาท (อุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดสุโขทัย, 2550) โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวรวมค่าเข้าชม ค่าอาหาร ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก ค่าซื้อของที่ระลึก และค่าบริการต่าง ๆ แต่ละประเทศจึงให้ความสำคัญในการปรับปรุงโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอุทยานประวัติศาสตร์ หรือเป็นโบราณสถานที่โดดเด่น จนเกิดปัญหาขึ้นในหลายประเทศที่ดำเนินการไป โดยที่ยังไม่มีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ ตลอดจนหลักการและแนวทางเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งต้องได้รับการฝึกอบรม การฝึกฝนให้เข้าใจ และมีความพร้อมในการบริหารจัดการ หากไม่พร้อมอาจจะทำให้โบราณสถานหลายแห่งกลายเป็นสถานที่เก่าแก่ที่ไม่มีค่าไปอย่างน่าเสียดาย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

เมืองพิมายเป็นเมืองที่มีศักยภาพและบทบาทที่สำคัญในด้านต่างๆ มากมาย เช่น บทบาทในด้านเป็นเมืองท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยโบราณ ตัวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายและโบราณสถานที่สำคัญรอบๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอาณาจักรขอมโบราณ ตัวเมืองพิมายมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานเนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่านเข้าตัวเมือง ลักษณะพื้นที่โดยรอบเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม มีระยะห่างจากตัวจังหวัดนครราชสีมาเพียง 60 กิโลเมตร ทำให้เกิดผลกระทบต่อการเติบโตของเมืองพิมาย ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

สืบเนื่องจากวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ 2553 เกิดวิกฤติน้ำจากตัวเมืองนครราชสีมาไหลเข้าท่วมอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่งผลให้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งตั้งอยู่ใจกลางอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ถูกล้ำน้ำท่วมบริเวณโดยรอบกำแพงปราสาทสูงกว่า 2 เมตรทำให้บริเวณโดยรอบปราสาทเกิดความเสียหายอันก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา

หลังจากสถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาคลี่คลายลง ทางจังหวัดนครราชสีมาได้สรุปความเสียหายจากน้ำท่วมพบว่าวิกฤติการณ์น้ำท่วมส่งผลกระทบต่อ

ท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมาไม่ต่ำกว่า 400 ล้านบาท มีนักท่องเที่ยวเฉลี่ยกว่า ร้อยละ เจ็ดสิบ (การท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา, 2553)

จากเหตุผลดังกล่าวผู้ศึกษาวิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 เพื่อเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงโบราณสถานที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยาน ประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 โดยศึกษานโยบาย กระบวนการฟื้นฟูและการ พัฒนาโดยการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้

1. ภาครัฐ
2. บุคคลากร
3. ผู้ประกอบการ
4. ชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งประเด็นหลักไว้ 3 ประเด็นคือ

1. นโยบายด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเกิดเหตุการณ์ อุทกภัย 2553
2. ผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553
3. แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ขอบเขตของงานวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตของพื้นที่การศึกษาคือเทศบาลตำบลพิมาย อำเภอ พิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย

2.1 บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจำนวน 3 คน ได้แก่ หัวหน้า อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

2.2 ผู้ประกอบการ โดยการจำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการกิจการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการขายของที่ระลึก

- 2.3 หน่วยงานของรัฐคือ นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย
- 2.4 คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จำนวน 3 คน
3. ขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษาวิจัยคือประเด็นดังประเด็นต่อไปนี้
  - 3.1 นโยบายด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553
  - 3.2 ผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553
  - 3.3 แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังอุทกภัย 2553 เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

นิยามศัพท์เฉพาะ

อุทยานประวัติศาสตร์ หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งของประเทศ หลักฐานและความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นทางวัฒนธรรม การเมือง และสังคมวิทยา

อำเภอพิมาย เป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศไทย มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ซึ่งจากสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมอำเภอพิมายและอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จะเห็นได้ว่ามีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมและท่องเที่ยวภายในอำเภอพิมายโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 9,000 คน ซึ่งสามารถทำรายได้ให้แก่อำเภอพิมายได้อย่างมากมายในแต่ละปี

ศักยภาพ หมายความว่า ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ รุ่งเรือง

ศักยภาพของอำเภอพิมาย จะเห็นได้ว่าอำเภอพิมายเป็นเมืองที่มีศักยภาพในหลายระดับ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของโลก และสภาพของอำเภอพิมายยังเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ การค้า และบริการของชุมชนโดยรอบอำเภอพิมายอีกด้วย

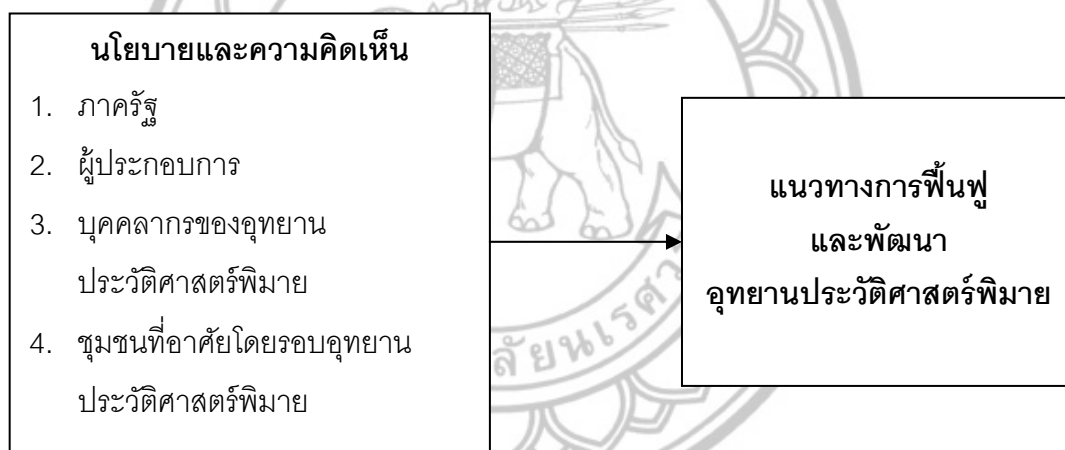
การฟื้นฟู หมายความว่า การทำให้กลับมาเป็นเหมือนเดิม

เมื่อเกิดวิกฤติน้ำจากตัวเมืองนครราชสีมาไหลเข้าท่วมอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่งผลให้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายถูกน้ำท่วมบริเวณโดยรอบกำแพงปราสาทสูงกว่า 2 เมตรทำให้บริเวณโดยรอบปราสาทเกิดความเสียหายอันก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา จึงจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูให้อุทยานประวัติศาสตร์ให้กลับมาสวยงามเหมือนเดิม

การพัฒนา หมายความว่า การเจริญเติบโต ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง

แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการฟื้นฟูอำเภอพิมายหลังเกิดวิกฤติน้ำท่วมจนเป็นสาเหตุให้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับความเสียหาย ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวที่อำเภอพิมายน้อยลง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 มีแนวคิด ทฤษฎี และบทความวิชาการต่างๆ ที่ได้ทำการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ไว้ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
3. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูโบราณสถาน
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโบราณสถาน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลทั่วไปของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตั้งอยู่ในตัวอำเภอพิมาย ประกอบด้วยโบราณสถานสมัยขอมที่ใหญ่โตและงดงามอลังการ นั่นคือ “ปราสาทหินพิมาย” แหล่งโบราณคดีที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ บนพื้นที่ 115 ไร่ วางแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 565 เมตร ยาว 1,030 เมตร ชื่อ “พิมาย” น่าจะมาจากคำว่า “วิมาย” หรือ “วิมายปุระ” ที่ปรากฏในจารึกภาษาเขมรบนแผ่นหิน ตรงกรอบประตูระเบียงคตด้านหน้าของปราสาทหินพิมาย และยังปรากฏชื่อในจารึกอื่นอีกหลายแห่ง อาจจะเป็นคำที่ใช้เรียกรูปเคารพหรือศาสนสถาน สิ่งที่เป็นลักษณะพิเศษของปราสาทหินพิมายคือ ปราสาทหินแห่งนี้ สร้างหันหน้าไปทางทิศใต้ต่างจากปราสาทหินอื่นที่มักหันหน้าไปทางทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเพื่อให้หันรับกับเส้นทางที่ตัดมาจากเมืองยโสธรปุระเมืองหลวงของอาณาจักรเขมรซึ่งเข้าสู่เมืองพิมายทางด้านทิศใต้ จากหลักฐานศิลาจารึก และศิลปะการก่อสร้าง บ่งบอกว่าปราสาทหินพิมายคงจะเริ่มสร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 รูปแบบทางศิลปกรรมของตัวปราสาทเป็นแบบปาปวน ซึ่งเป็นศิลปะที่รุ่งเรืองในสมัยนั้น โดยมีลักษณะของศิลปะแบบนครวัดซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยต่อมาปนอยู่บ้าง และมาต่อเติมอีกครั้งในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งครั้งนั้นเมืองพิมายเป็นเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรเขมร ปราสาทหินแห่งนี้สร้างเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาท

มหายานมาโดยตลอด เนื่องจากพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงนับถือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547)

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2479 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทหินพิมายเป็นโบราณสถาน และได้จัดตั้งเป็น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2532 โดยได้ดำเนินการปรับปรุงจัดตั้งถึง 13 ปี ร่วมมือกันระหว่างกรมศิลปากร และประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519-2532 ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ พระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยาน

โดยสิ่งก่อสร้างสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ประกอบด้วย

1. สะพานนาคราช เมื่อเข้าไปเยี่ยมชมปราสาทหินพิมายจะผ่านส่วนนี้เป็นส่วนแรก จะเห็นสะพานนาคราชและประติมากรรมรูปสิงห์ ตั้งอยู่ด้านหน้าของซุ้มประตูด้านทิศใต้ของปราสาทประธานซึ่งเป็นส่วนหน้าของปราสาท ทั้งนี้อาจมีจุดมุ่งหมายในการสร้างให้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ ตามคติความเชื่อในเรื่องจักรวาลทั้งในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ มีลักษณะเป็นรูปกากบาท ยกพื้นขึ้นสูงจากพื้นดินประมาณ 2.50 เมตร ราวสะพานโดยรอบทำเป็นลำตัวพญานาคชูคอแผ่พังพาน

2. ซุ้มประตูและกำแพงชั้นนอกของปราสาท ถัดจากสะพานนาคราชเข้ามาเป็นซุ้มประตูหรือที่เรียกว่า โคปุระ ของกำแพงปราสาทด้านทิศใต้ ก่อด้วยหินทราย มีผังเป็นรูปกากบาท และมีซุ้มประตูลักษณะเดียวกันนี้อีก 3 ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก โดยมีแนวกำแพงสร้างเชื่อมต่อระหว่างกันเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวจากเหนือถึงใต้ 277.50 เมตร และกว้างจากตะวันออกไปตะวันตก 220 เมตร ซุ้มประตูด้านทิศตะวันตกมีทับหลังชิ้นหนึ่งสลักเป็นรูปขบวนแห่งพระพุทธรูปนาคปรกที่ประดิษฐานอยู่เหนือคานหาม

3. ซุ้มประตูและกำแพงชั้นใน (ระเบียงคด) เมื่อผ่านจากซุ้มประตูและกำแพงชั้นนอกไปแล้ว ก็จะได้ถึงซุ้มประตูและกำแพงชั้นใน ซึ่งล้อมรอบปราสาทประธาน กำแพงชั้นในของปราสาทแตกต่างจากกำแพงชั้นนอก คือ ก่อเป็นห้องยาวต่อเนื่องกันคล้ายเป็นทางเดินมีหลังคาคลุม อันเป็นลักษณะที่เรียกว่า ระเบียงคด มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวจากเหนือถึงใต้ 80 เมตร และความกว้างจากตะวันออกถึงตะวันตก 72 เมตร มีทางเดินกว้าง 2.35 เมตร เดินทะลุกันได้ตลอดทั้งสี่ด้าน หลังคามุงด้วยแผ่นหิน การบูรณะระเบียงคดเมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้พบแผ่นทองคุดลายรูปดอกบัว 8 กลีบ บรรจุไว้ในช่องบนพื้นหินของซุ้มประตูระเบียงคดเกือบจะทุกด้าน แผ่นทองเหล่านี้คงไว้เพื่อความสวยงาม

4. ปราสาทประธาน ตั้งอยู่กลางลานภายในระเบียงคด เป็นศูนย์กลางของศาสนสถานแห่งนี้ ปราสาทประธานสร้างด้วยหินทรายสีขาวทั้งองค์ ต่างจากซุ้มประตู (โคปุระ) และกำแพงชั้นใน และชั้นนอกที่สร้างด้วยหินทรายสีแดงเป็นหลัก มีหินทรายสีขาวเป็นส่วนประกอบบางส่วน เนื่องจากหินทรายสีขาวมีคุณสมบัติคงทนดีกว่าหินทรายสีแดง องค์ปราสาทสูง 28 เมตร ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสองยาวด้านละ 22 เมตร ด้านหน้ามีมณฑปเชื่อมต่อกับองค์ปราสาทโดยมีฉนวนกั้น องค์ปราสาทและมณฑปตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ส่วนด้านอื่น ๆ อีกสามด้านมีมุขยื่นออกไป มีบันไดและประตูขึ้นลงสู่องค์ปราสาททั้งสี่ด้าน

5. ปราสาทพรหมทัต ตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาทประธานเยื้องไปทางซ้ายสร้างด้วยศิลาแลง มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม กว้าง 14.50 สูงประมาณ 15 เมตร สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ภายในปราสาทพบประติมากรรมหินทรายจำหลักเป็นรูปประติมากรรมฉลององค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (จำลอง) ที่เรียกว่า ปราสาทพรหมทัต ก็เพื่อให้เข้ากับตำนานพื้นเมืองเรื่องท้าวพรหมทัตพระเจ้าแผ่นดิน ปัจจุบันกรมศิลปากรได้เก็บรักษาองค์จริงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

6. ปราสาทหินแดง ตั้งอยู่ทางด้านขวา สร้างด้วยหินทรายสีแดง กว้าง 11.40 เมตร สูง 15 เมตร มีมุขยื่นออกไปเป็นทางเข้าทั้ง 4 ทิศ เหนือกรอบประตูทางเข้าด้านทิศเหนือมีทับหลังสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในมหากาพย์ภารตะตอนภรรณะลาหมีรูปา ออกจากระเบียงคด (กำแพงชั้นใน) มาบริเวณลานชั้นนอกทางด้านทิศตะวันตก ล้อมรอบด้วยกำแพงชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ประกอบด้วยอาคารที่เรียกว่า บรรณาลัย มีสองหลังตั้งอยู่คู่กันและมีสระน้ำอยู่ทั้งคู่

ส่วนโบราณสถานนอกกำแพงปราสาทหินพิมายมีดังต่อไปนี้

1. ประตูเมืองและกำแพงเมืองพิมาย สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยในบรรดาประตูเมืองทั้ง 4 ทิศ ประตูชัยด้านทิศใต้ นับเป็นประตูเมืองที่สำคัญที่สุด เพราะรับกับถนนโบราณที่ตัดผ่านมาจากเมืองพระนครเข้าสู่ตัวปราสาทพิมาย หากหยุดยืนที่ช่องประตูเมืองด้านทิศใต้ จะมองเห็นปราสาทหินพิมายผ่านช่องประตูเมืองพอดี ลักษณะประตูเมืองมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทางผ่านตลอดกลางประตู ส่วนของหลังคาได้หักพังไปหมดแล้วพังไปหมดแล้ว

2. เมรุพรหมทัต อยู่นอกกำแพงปราสาทด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐ ปัจจุบันเป็นมูลดินทับถมจนเป็นรูปกลมสูงประมาณ 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 59 เมตร ที่เรียกว่าเมรุพรหมทัตเพราะเชื่อว่าเป็นที่ถวายเพลิงพระศพท้าวพรหมทัตตามตำนานนั่นเอง แต่จากลักษณะการก่อสร้างเข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานทางด้านทิศใต้ได้แก่ ทำนางสระผม กุฎิภาชี และโรคยาศาล (กรมศิลปากร, 2529)

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า ของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาคมในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า การท่องเที่ยวหนึ่งเป็นหนึ่งนในอุตสาหกรรม ที่นับวันก็ยิ่งมีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว หลายประเทศต่างให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในอันดับต้นๆ เนื่องจากเล็งเห็นว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สามารถสร้างงานทั้งทางตรง และทางอ้อมให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก ในอดีตจะเห็นได้ว่าการเดินทางท่องเที่ยวจะเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบ "มวลชน" (Mass Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวตามกระแสความนิยมของนักท่องเที่ยว โดยการให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม จึงก่อให้เกิดการไหลเข้าของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว หรือตัวแหล่งท่องเที่ยวมีความสามารถในการรองรับอยู่อย่างจำกัด จนทำให้เป็นที่กล่าวกันมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาทั้งในด้านการทำลายสภาวะแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก จนทำให้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง ตกอยู่ในสภาพผู้ป่วยที่ต้องใช้เวลาในการเยียวยา จึงนับว่าเป็นการเสียโอกาส ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดีของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ชมซากอารยธรรมโบราณสถานต่างๆ อนุสาวรีย์/อนุสรณ์สถาน สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบอย่างมีคุณภาพ หากขาดการจัดการที่ดีจะมีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวได้เช่นกัน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่

1. การดำเนินการโดยคำนึงถึงศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
2. การดำเนินการโดยคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว
3. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่ต้องมีการจัดการด้านการอนุรักษ์ และด้านการบริหารจัดการ
4. การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก การเปิดโอกาสและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการกระจายรายได้สู่ชุมชน

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

ความหมาย

โดยที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมายเป็นโบราณสถานซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ทั้งนี้ หากพิจารณาความหมายของโบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 (กรมศิลปากร, 2537, หน้า 83) ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา 4 ว่า

โบราณสถาน คือ อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยาน ประวัติศาสตร์ด้วย

การที่จะถือว่าสิ่งใดเป็นโบราณสถานจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้ คือ (กรมศิลปากร, 2537, หน้า 83) ต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์

จากความหมายของคำว่า "อสังหาริมทรัพย์" ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 100 ว่า "อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดินกับทรัพย์อันติดกับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกันกับที่ดินนั้น อนึ่ง คำว่า อสังหาริมทรัพย์ หมายถึงถึงสิทธิทั้งหลาย อันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย" ดังนั้น จึงพออธิบายความหมายของคำว่า "อสังหาริมทรัพย์" ว่าได้แก่ ทรัพย์ดังต่อไปนี้

ที่ดิน ทั้งที่เป็นที่ดินของมีกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินมีโฉนด โฉนดแผนที่ โฉนดตราจองและรวมถึงที่ดินที่ผู้มีสิทธิครอบครอง เช่น ที่ดินที่มี สค.1 นส.3 นส.3 ก เป็นต้น

ทรัพย์อันติดกับที่ดิน ได้แก่

1. ทรัพย์ที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น
2. ทรัพย์ที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ดึก อนุสาวรีย์ เจดีย์ เป็นต้น
3. ทรัพย์ซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

สิทธิอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยตรง เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง สิทธิใช้สอย และได้มาซึ่งดอกผล สิทธิที่จะจำหน่ายหรือโอน สิทธิที่จะติดตามทวงคืนจากผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ เป็นต้น

2. สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยอ้อม เป็นสิทธิซึ่งไม่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยตรง แต่เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์อย่างอื่น ซึ่งติดอยู่กับที่ดินอีกทอดหนึ่ง เช่น สิทธิจำนอง เป็นต้น

อายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของ อสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ซึ่งมีองค์ประกอบที่ จะต้องพิจารณาถึงหลักการสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ประการ คือ

1. อายุของอสังหาริมทรัพย์
2. ลักษณะการก่อสร้างของอสังหาริมทรัพย์
3. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์

ทั้งนี้จะต้องเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์แขนงหนึ่งแขนงใดใน 3 แขนงนี้ คือ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

ประเภทของโบราณสถาน

กรมศิลปากร (2546, หน้า 66) มีวิธีการแบ่งประเภทของโบราณสถานได้ 2 วิธี คือ

1. การแบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ การแบ่งแยกโดยวิธีนี้ สามารถจำแนกโบราณสถานออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1.1 โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
- 1.2 โบราณสถานที่ไม่ใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

2. การแบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน การแบ่งแยกโดยวิธีนี้ สามารถจำแนกโบราณสถานออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 2.1 โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน
- 2.2 โบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

การแบ่งแยกประเภทของโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ ก็เพื่อประโยชน์ในการใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าไปให้ความปกป้องคุ้มครอง โดยโบราณสถานแต่ละประเภทจะมีระดับของมาตรการในการควบคุมที่แตกต่างกัน

กรมศิลปากร (เรื่องแสง ทองสุขเจริญ, 2542, หน้า 22) ได้แบ่งโบราณสถานออกเป็นหลายประเภทดังนี้

1. แบ่งตามประเภทของวัสดุก่อสร้าง ดังนี้

- 1.1 โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยดิน ได้แก่ เนินดิน กำแพงดิน คูเมือง หรือถนน
- 1.2 โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร พระปรางค์ เจดีย์ เป็นต้น
- 1.3 ประเภทที่สร้างด้วยหิน ได้แก่ ประสาทหินต่าง ๆ เช่น เทวสถาน กำแพงเมือง

นิยมประตูเมือง โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ หินที่นิยมใช้ในการก่อสร้างมักจะเป็นหินทรายและศิลาแดง

2. แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของโบราณสถานคือ

2.1 ศาสนสถาน ได้แก่ สิ่งก่อสร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ และใช้เป็นประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ อาทิ เทวสถานในทางศาสนาพราหมณ์ หรือวัดร้างในพุทธศาสนา เป็นต้น

2.2 โบราณสถานที่ใช้ในการสาธารณูปโภค ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ ตระพัง หรือบ่อนบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

2.3 โบราณสถานที่เกี่ยวกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง นิคมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น

2.4 โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัย และทิ้งร่องรอยไว้

2.5 โบราณสถานที่ใช้ในอุตสาหกรรม ได้แก่ บริเวณที่มีการทำอุตสาหกรรมในสมัยโบราณ มีการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการทำอุตสาหกรรม เช่น เตาทุเรียงในสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นเตาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผา

2.6 โบราณสถานที่ใช้ในการศพ โบราณสถานที่ใช้เป็นที่ตั้งศพที่มีขนาดใหญ่โตส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อฝังศพของกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น สุสานที่ฝังศพหรือปิรามิดที่ใช้เก็บศพของกษัตริย์อียิปต์โบราณ

กองโบราณคดี (กรรณิกา ปีญะมูล, 2540, หน้า 14) แบ่งประเภทของโบราณสถานในปัจจุบันออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. อนุสาวรีย์แห่งชาติ (National Historical Statues) หมายถึง อนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึก หรือเรื่องราวที่สำคัญ สมควรที่ประชาชนจะต้องจดจำรำลึกถึงในฐานะที่เป็นแบบฉบับ

2. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ (National Historical Buildings) ได้แก่ อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางรูปแบบ โครงสร้าง และองค์ประกอบอื่น ๆ

3. อาคารสัญลักษณ์ของเมือง (National Historical Landmarks) ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง สะพานหรือลำคลองซึ่งเป็นสถานที่อันสำคัญที่ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านเมืองนั้น

4. ย่านประวัติศาสตร์ (National Historical Districts / Neighborhoods) ได้แก่ อาคารทางการค้า การพาณิชย์ หรืออุตสาหกรรมในอดีต ที่มีลักษณะของตนเองมีเรื่องราวเนื้อหาของย่านนั้นโดยเฉพาะ

5. อุทยานประวัติศาสตร์ (National Historical Parks) ได้แก่ พื้นที่ใด ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ถนนหนทางและสภาพแวดล้อมพิเศษ ฯลฯ สมควรรักษาไว้

6. นครประวัติศาสตร์ (National Historical Cities) ได้แก่ เมือง หรือบวรของเมือง ที่มีแบบอย่างวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพของอาคาร สถานที่ หรือมีอาคารประเภท 1 - 5 อยู่พร้อม และยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

7. ซากโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี (Trace of Archaeology or Historical Sites) ได้แก่ ซากหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งสถานที่สำคัญต่างๆ

กรมศิลปากร จำแนกประเภทของโบราณสถาน โดยแบ่งตามลักษณะทั่วไปได้เป็น 3 ประเภท คือ (กรมศิลปากร, 2546, หน้า 21)

1. โบราณสถานที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดยฝีมือมนุษย์ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์ต่างๆ กันไป และมีลักษณะรูปแบบแตกต่างกันไปด้วย เช่น อาจเป็นตัวอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ประสาทราชวัง เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ บริเวณที่มนุษย์สร้างเป็นเขต อุตสาหกรรม เช่น คู่อเรือ แหล่งหลอมและถลุงโลหะ หรืออาจเป็นแหล่งสาธารณูปโภคที่สร้างขึ้นใช้ประโยชน์ในชุมชนโบราณ เช่น ถนนโบราณ เขื่อนหรือฝาย คลองขุดสมัยโบราณ ซึ่งก็รวมไปถึงคูน้ำ คันดินของแหล่งเมืองโบราณ ที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างให้เป็นคูเมือง กำแพงเมือง เป็นต้น

2. โบราณสถานที่เป็นแหล่งธรรมชาติที่มนุษย์ดัดแปลง ได้แก่ สถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ถ้ำ เิงผา หรือแม้แต่บริเวณพื้นราบ ที่ถูกมนุษย์ดัดแปลงสถานหรือเป็นที่ประกอบกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ของมนุษย์ เช่น เมืองโบราณที่ขุดเข้าไปในถ้ำภูเขา ถ้ำที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เิงผาที่มีภาพเขียนสีหรือภาพสลักของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น

3. โบราณสถานที่เป็นสถานที่ธรรมชาติที่มีร่องรอยของพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ บริเวณพื้นที่ตามธรรมชาติและมนุษย์เองก็ไม่ได้ ดัดแปลงสภาพพื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยเท่าใดนัก แต่พบว่ามึร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์สมัยโบราณอยู่ หรือหมายถึงบริเวณสถานที่ที่มีหลักฐานว่าเกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะเป็นบริเวณที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว ไม่ได้ต่อเนื่องยาวนานแต่อย่างใด เช่น พื้นที่สมรภูมิในการรบครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

สาเหตุของการชำรุดเสื่อมโทรมของโบราณสถาน

กรมศิลปากร (สุดกิจ แพวพิเศษ, 2535, หน้า20) อธิบายสาเหตุที่ทำให้โบราณสถานชำรุดเสื่อมสภาพว่ามีอยู่หลายประการ ซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด สาเหตุที่คาดว่าทำให้โบราณสถานเกิดการชำรุดเสื่อมโทรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สาเหตุภายใน (Intrinsic Factors) หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานซึ่งเกิดจากสาเหตุภายในของตัวโบราณสถานเอง ได้แก่ ชนิดและคุณสมบัติของวัสดุที่เป็นรากฐานของโบราณสถาน สถานที่ตั้ง ลักษณะโครงสร้างและน้ำหนักของโบราณสถาน การคำนวณและออกแบบโครงสร้างไม่ถูกต้อง ความผิดพลาดทางด้านเทคนิค การก่อสร้าง เป็นต้น

2. สาเหตุภายนอก (Extrinsic Factors) หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เคมี ชีววิทยาและจุลชีววิทยา ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 สาเหตุ คือ

2.1 สาเหตุจากมนุษย์ (Man-Made Causes) มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้โบราณสถานชำรุดเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ตัวอย่างเช่น การลักลอบขุดค้นโบราณสถาน การปีนป่ายเหนือยั้งขึ้นไปถ่ายรูปและนั่งเล่นบนโบราณสถาน หรือการที่นักท่องเที่ยวแต่ละต้องลูบไล้ส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน ซึ่งทำให้หักหลุดหรือชำรุดเกิดความเสียหาย เป็นต้น

2.2 สาเหตุจากธรรมชาติ (Natural Causes) แบ่งออกได้เป็นกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ

2.2.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือนาน ๆ ครั้งแต่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงได้ เช่น แผ่นดินไหว วัตภัย อุทกภัย อัคคีภัย ฟ้าผ่า พายุ และลูกเห็บ เป็นต้น

2.2.2 สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิ ความชื้น แสงแดด ลม ดิน น้ำในดิน ก๊าซ และสารเคมีที่ปะปนอยู่ในบรรยากาศ ฝุ่นละออง เขม่าควัน ไข่ไก่ กรวด ทراب เกลือ กรด ด่าง ฟอสฟอรัส และจุลินทรีย์ เป็นต้น

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (เรืองแสง ทองสุขเจริญ, 2542, หน้า 26) ได้กล่าวถึงการเสื่อมโทรมของแหล่งโบราณสถานไว้ว่า เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า "การสูญหายทางวัฒนธรรม" (Cultural Loos) คือการเกิดวัฒนธรรมใหม่เข้าแทนที่ของเก่า ดังนั้น ในปัจจุบัน การดัดแปลงหรือถอนหรือทำลายโบราณสถานเกิดขึ้นต่อเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการยอมรับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามา ซึ่งมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของเก่า) ที่สังคม ปัจจุบัน คิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการ

สร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งโบราณสถาน ให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด

สำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นในศูนย์วัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2536, หน้า 31) ได้อธิบายถึงสาเหตุความเสื่อมโทรมของโบราณสถานไว้ว่า พุทธปรัชญาให้ความจริงไว้อย่างหนึ่งว่าทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง โบราณสถานไว้ว่า พุทธปรัชญาให้ความจริงไว้อย่างหนึ่งว่า ทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง โบราณสถานเป็นสิ่งที่อยู่ในความจริงข้อนี้ด้วย ตัวการที่ทำลายโบราณสถานมีหลายสาเหตุ อาจสรุปเป็นสาเหตุจากธรรมชาติ เช่น ลม พายุ แสงแดด ฝน สาเหตุจากสงครามและการกระทำของมนุษย์ที่ปราศจากความรู้ ความเข้าใจ มองไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน สำหรับประเทศไทย ความเสื่อมโทรมของโบราณสถานเป็นเพราะ

1. ปัญหาและสถานภาพขอมรดกทางอนุสรณ์สถานไทยในปัจจุบัน

- 1.1 โบราณสถาน หรืออนุสรณ์สถานจำนวนมากที่กำลังชำรุดทรุดโทรมในตัว
ของโบราณสถานเอง เพราะความเก่าแก่ชรา วัสดุและองค์ประกอบการก่อสร้างเสื่อมสภาพ
- 1.2 โบราณสถานจำนวนมากถูกปล่อยละเลย วัชพืชปกคลุมขึ้นรกรุงรัง เป็นสิ่งรบกวนตาของประชาชน
- 1.3 โบราณสถานจำนวนมากกำลังทรุดโทรม เพราะคนร้ายลักลอบขุดค้นหาสมบัติ เป็นเหตุให้ฐานรากอาคารรองรับน้ำหนักไม่ได้
- 1.4 โบราณสถานเป็นจำนวนมากถูกประชาชนและหน่วยราชการสร้างอาคารสมัยใหม่เบียดเสียดปิดบังสภาพแวดล้อมทั้งหมด
- 1.5 มีการปล่อยให้สัตว์เลี้ยงเหยียบย่ำป็นป้ายจนวัสดุก่อสร้างพังทลาย
- 1.6 มีการต่อเติมดัดแปลงสภาพของโบราณสถาน จนทำให้รูปแบบเอกลักษณ์ดั้งเดิมเสียคุณค่าและมีการแต่มีสันที่ไร้สนิยมเข้ามาแทนที่
- 1.7 มีการตัดแหล่งสภาพสภาพของอาคารสถาปัตยกรรมจนสูญเสียรูปแบบ และลดลายตกแต่งทางสถาปัตยกรรม
- 1.8 มีการรื้อถอนขุดค้นและทำลาย เพื่อนำที่ดินไปใช้ในการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ สถานการณ์นี้ จนเป็นสาเหตุทำให้ประเทศต้องสูญเสียแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติ

1.9 มีการไถ่ปรับพื้นที่แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ เพื่อนำที่ดินไปใช้ในพัฒนาเกษตรกรรม จนเป็นเหตุให้หลักฐานทางผิวดินสูญหาย

1.10 โบราณสถานจำนวนมากถูกมลพิษจากการอุตสาหกรรม เช่น ฝุ่น จากแป้งมันควันจากโรงงาน และท่อไอเสียกระจายทับถมตามแหล่งอาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ

1.11 ค่านิยมของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปนิยมเอาศิลปะโบราณวัตถุซึ่งเดิมเป็นสาธารณสมบัติ (วัด) มาเป็นเครื่องประดับส่วนตัว กระตุ้นให้มีการลักลอบขโมย ศิลปวัตถุตามวัดวาอาราม

1.12 มีการเดินสายไฟฟ้าผ่าน หรือจัดทำป้ายโฆษณาสินค้าทำลายทัศนียภาพรอบๆ โบราณสถาน

1.13 โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีไม่มีรั้วรอบขอบชิด หรือหลักเขตแน่นอน

1.14 ขาดป้ายแสดงประวัติของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี

1.15 ขาดการบำรุงรักษาดูแลเป็นประจำจะมีการถากถางหญ้าในบริเวณเป็นครั้งคราวและทำไม่ได้ไม่ทั่วถึง

1.16 การบำรุงรักษาหน่วยงานของกรมศิลปากร ใช้ระบบการว่าจ้าง จึงไม่เกิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการ

1.17 ขาดเจ้าหน้าที่บำรุงรักษาเป็นประจำ เป็นเหตุให้โบราณสถานรกรุงรังน่ารังเกียจ

1.18 กรมศิลปากรยังทำการสำรวจและจัดทำบัญชีโบราณสถานประเภทต่าง ๆ ไม่เสร็จ ทำให้ไม่ทราบว่า ทรัพยากรทางด้านประวัติศาสตร์มีจำนวนมากมายเพียงใด

1.19 หน่วยงานราชการหรือองค์กรในท้องถิ่น ยังไม่ได้สำรวจและจัดทำทะเบียนจัดทำแนวทางในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ ทั้งทางการศึกษาและการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

1.20 บทบาทและกิจกรรมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจัดแสดงและเก็บรักษาโบราณวัตถุศิลปวัตถุ ตายด้านจากความสนใจของประชาชน และยังไม่เป็นแนวทางมาตรฐานในการดำเนินงาน

2. ปัญหาด้านบุคลากรและวิชาการ

2.1 กรมศิลปากรยังไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลโบราณสถานในแต่ละจังหวัดทำให้การศึกษาดูแลและบำรุงไม่สามารถดำเนินการเป็นกระบวนการ ต้องแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าไปวัน ๆ

2.2 จังหวัดที่มีหน่วยงานศิลปากร เจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเทคนิคและวิธีการอนุรักษ์พัฒนา

2.3 ประเทศไทยยังไม่มีโรงเรียน สถาบันหรือมหาวิทยาลัย ผลิตบุคลากรในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและการจัดการ โดยเฉพาะทั้งทางด้านการศึกษาพิพิธภัณฑ

2.4 ไม่มีแนวทางมาตรฐานของชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พัฒนามรดก ทางศิลปวัฒนธรรมด้านโบราณสถานแหล่งโบราณคดีโดยตรง รวมทั้งกิจการพิพิธภัณฑ

2.5 ยังไม่มีการสอนวิชาการในหลักสูตรของโรงเรียน และมหาวิทยาลัยในระดับต่าง ๆ ให้สัมพันธ์แหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีของชาติ

2.6 ขาดหนังสือคู่มือทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้และการประชาสัมพันธ์ แต่ละโบราณสถาน ทำให้มีความขัดแย้งทั้งในทางทฤษฎีและแนวปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา

3. ปัญหาด้านนโยบายและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3.1 โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รัฐบาลยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร และการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรดังกล่าวยังเป็นรองของกิจกรรม

3.2 องค์กรที่รับผิดชอบในการดำเนินการยังอยู่ระดับกอง

3.3 ในภูมิภาคมีการแยกองค์กรระหว่างโบราณสถานและกิจการพิพิธภัณฑทำให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติงาน

3.4 กฎหมายและระเบียบปฏิบัติมีการซับซ้อนไม่ชัดเจน

ความหมายของการอนุรักษ์ (Conservation)

คำว่า “อนุรักษ์” ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิ เช่น

Donald (1979, p. 23) กล่าวว่า การอนุรักษ์ คือ การกระทำเพื่อป้องกัน ความเสื่อมโทรมซึ่งรวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทำเพื่อยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ”

Bernard (1979, p. 212) กล่าวว่า การอนุรักษ์เป็นเรื่องราวของความเข้าใจ ในเอกลักษณ์ของคนและชุมชน การดำรงเอกลักษณ์นั้นไว้เพื่อเป็นเครื่องชี้แสดงความเป็นมา วิวัฒนาการและการพัฒนาของเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติและสังคม”

จิราพร แสงศิลป์ (2527, หน้า 89-90) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การตามรักษา ตลอดจนการป้องกัน บำรุงดูแลรักษาและรวมถึงการอนุรักษ์สิ่งที่เคยมีอยู่ก่อนหน้านั้น โดยคำนึงถึงคุณค่าและความมุ่งหมายของการใช้ประโยชน์ด้วย การอนุรักษ์ไม่ได้หมายความว่า จะต้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในสภาพเดิม แต่เป็นการควบคุมการเปลี่ยนแปลง ให้เป็นไปอย่าง

ถูกต้องและมีระเบียบ ในการอนุรักษ์จะต้องกำหนดนโยบายและเป้าหมายเสียก่อนว่า อะไรคือสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์และจะอนุรักษ์ไว้เพื่ออะไร

สุวิชัย รัศมิภูมิ (2530, หน้า 1-5) กล่าวว่า “การอนุรักษ์ คือ การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้และให้หมายความรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย”

วิจิต ลินสิริ (2530, หน้า 37) กล่าวว่า “การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจในการบำรุงรักษาสิ่งที่มีคุณค่ามีความสำคัญไม่ให้อายุสลายไปตามอายุไขของสิ่งนั้น หรือถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การอนุรักษ์เป็นการเก็บรักษาสมบัติของชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ให้คงประโยชน์นานที่สุดและสูญเสียน้อยที่สุด”

อุดม สกุลพานิชย์ (2533, หน้า 43) กล่าวว่า “การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้และการจัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาด ตลอดจนมีการวางแผนอย่างรอบครอบสำหรับทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตของตนเอง”

จากความหมายของคำว่า “อนุรักษ์” ที่นักวิชาการชาวต่างประเทศและ ชาวไทยได้ให้ความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ คือ การดูแล รักษาสมบัติของชาติให้มีสภาพมั่นคง แข็งแรง ไม่ให้ชำรุด พุพังไปตามสภาพธรรมชาติ โดยพยายามรักษาโครงสร้างเดิมให้มีสภาพคงเดิมมากที่สุด

หลักของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ที่ดีต้องดำเนินไปโดยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม คือมีทั้งการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้นๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้ เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจใน “มรดกศิลปะและวัฒนธรรม” ดังนั้นการอนุรักษ์ที่ดีจึงมีหลักสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. เพื่อรักษาสภาพศิลปกรรมให้พ้นจากการเสื่อมสลายโดยธรรมชาติและกาลเวลา
  2. เพื่อพัฒนามรดกศิลปกรรมให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมปัจจุบันให้ได้
- ขั้นตอนของการอนุรักษ์

1. ศึกษาโครงสร้าง ชนิด และส่วนประกอบของวัตถุ
2. หาสาเหตุที่ก่อให้เกิดการชำรุด
3. กำจัดสิ่งที่ก่อให้เกิดความชำรุดเสียหาย โดยไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับศิลปะ

โบราณวัตถุนั้น ๆ อาจกำจัดโดยวิธีกล คือการขัดหรือเช็ดถู และวิธีเคมีโดยใช้สารเคมีเข้าช่วย

4. หาวิธีการรักษาโบราณวัตถุนั้น ๆ ด้วยวิธีที่เหมาะสมโดยทำให้แข็งแรงขึ้นด้วยสารเคมีซ่อมในกรณีที่จำเป็น เพื่อให้ศิลปะโบราณวัตถุนั้นอยู่ในสภาพคงทนต่อไปได้

5. การเก็บรักษาและการจัดแสดงเป็นส่วนสำคัญที่จะรองรับ ศิลปะโบราณวัตถุที่ได้รับการสงวนรักษาไว้ในขั้นสุดท้าย

วิธีการอนุรักษ์มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. การสงวนรักษา (Preservation) เป็นการสงวนรักษาศิลปกรรมเพื่อให้คงสภาพเดิมมากที่สุด เป็นการหยุดการเสื่อมสลายอันเกิดจากธรรมชาติและสาเหตุอื่น โดยจะไม่มีเพิ่มเติมหรือเพิ่มเติมให้ผิดไป จากเดิม เทคนิคการสงวนรักษาอาจทำได้โดยการฉีดยา ควบคุมอุณหภูมิและความชื้น การเก็บใส่กล่องหรือในตู้

2. การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ (Restoration) เป็นการอนุรักษ์ขั้นที่สูงขึ้นไปกว่าการสงวนรักษาอีกขั้นหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการเก็บรวบรวมเอาส่วนที่เสียหายแตกทำลายมาต่อเติม หรือทำให้ดูดีขึ้นใหม่ โดยยึดหลัก ให้เหมือนเดิมมากที่สุด อาจมีการเสริมโครงสร้างให้แข็งแรงขึ้นตลอดจนวิธีอื่นๆ ทั้งนี้จะต้อง ไม่ให้เห็นร่องรอยของการต่อเติมเลย รูปแบบภายนอกจะต้องให้เหมือนเดิมมากที่สุด

3. การอนุรักษ์ (Conservation) เป็นขั้นที่กว้างกว่าสองวิธีแรก อาจใช้วิธีทั้งสองรวมกัน แต่จะไม่หยุด อยู่เพียงแค่นั้น หากจะเลยไปถึงขั้นของการปรับแต่งให้กลมกลืนเข้ากับของเดิมหรือของที่มีอยู่แล้ว และยังสามารถปรับมาใช้ในชีวิตประจำวันหรือวิถีชีวิตของสังคมในปัจจุบันหรืออาจเป็นการสร้างสรรค์ของใหม่ให้กลมกลืนและส่งเสริมกับของเก่าที่มีอยู่แล้ว อาจเป็นการอนุรักษ์ในแง่ของคติความเชื่อหรือเทคโนโลยีความรู้ความสามารถดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ต่อไป แต่อาจมีการประยุกต์หรือพัฒนาให้ร่วมสมัยมากขึ้น โดยมีพื้นฐานจากของเดิม อย่างไรก็ตามในบางครั้งการอนุรักษ์ก็อาจหมายถึงการทำลายด้วยแต่เป็นการทำลายสิ่งปกคลุมบางอย่างเพื่อเปิดเผยให้เห็นคุณค่าแท้จริง ของสิ่งนั้นปรากฏออกมา

ความสำคัญของการอนุรักษ์

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์นั้นมีความสำคัญหลายประการ คือ

1. เป็นการเก็บรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดไปยัง ชนรุ่นหลัง
2. เป็นการศึกษา มรดกทางวัฒนธรรม และเผยแพร่ เพื่อ ยกกระดับชุมชน สังคม
3. ทำให้สังคมสามารถพัฒนาไปอย่างเหมาะสม เป็นตัวของตัวเอง ด้วยความรักความสามัคคีบนรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของตนเอง

แนวความคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูโบราณสถาน

ความหมายของการฟื้นฟู

คำว่า “ฟื้นฟู” มีความหมายแตกต่างกันไป ตามสภาพการณ์ที่นำไปใช้เกี่ยวข้อง อาทิ เช่น การฟื้นฟูที่ใช้เกี่ยวกับร่างกาย หมายถึง การทำให้ร่างกายที่ทรุดโทรม หรือการทำให้ร่างกายที่หายจากการเจ็บป่วย มีสภาพที่ดีขึ้น แข็งแรงขึ้น สามารถปฏิบัติภารกิจประจำวันได้อย่างสมบูรณ์ (วชิรา เศวตน์นันทน์, 2542, ไม่มีเลขหน้า)

การฟื้นฟูที่ใช้เกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง การทำให้ผู้ที่เสพยาเสพติด หายจากการเสพยา ด้วยวิธีการทำให้ร่างกายมีสุขภาพดี มีจิตใจที่ดี และมีความคิดที่ดี (กรมราชทัณฑ์, 2540, หน้า21) หรือประพัทธ์ ปัญญาชาติรักษ์ (มติชน, 2550) กล่าวว่า การฟื้นฟู คือ การทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลับคืนสู่สภาพเดิม รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดการทำลายและให้มีการบำรุงรักษา การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ ของทรัพยากรนั้น

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายการฟื้นฟู คือ ทำให้ เจริญออกงามขึ้นใหม่ จากความหมายของคำว่า “ฟื้นฟู” ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การฟื้นฟู คือ การทำให้โบราณสถานมีคุณค่า มีความสำคัญเพิ่มขึ้น ได้รับการยอมรับจากคน ในชุมชนและบุคคลทั่วไป จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ

ความสำคัญของการฟื้นฟู

โดยสรุปแล้วการฟื้นฟู มีความสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การฟื้นฟู ทำให้ ไม่สูญหาย
2. การฟื้นฟู ทำให้ไม่ถูกทำลาย
3. การฟื้นฟู ทำให้กลับมามีคุณค่า มีความสำคัญ มีประโยชน์
4. การฟื้นฟู ทำให้กลับมาสู่สิ่งที่ดีขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโบราณสถาน

ความหมายของการพัฒนา (Development)

คำว่า “พัฒนา” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัด ดังนี้

Batten (1969, p. 61) กล่าวว่า “การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า”

Hoffer (1972, p. 17) ให้ความหมายการพัฒนาว่า เป็นความเจริญเติบโต ความก้าวหน้า และยั่งยืนของความเสื่อม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2514, หน้า 19) กล่าวว่า “การพัฒนาเป็นการยับยั้งความความเสื่อมโทรมและสร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญก้าวหน้า”

ณรงค์ สุวรรณเปี่ยม (2518, หน้า 3) กล่าวว่า “การพัฒนา คือ ความเจริญก้าวหน้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น”

แนวความคิดในการพัฒนา (Concept)

1. การช่วยเหลือตนเอง เป็นความเชื่อมั่นที่เป็นแนวทางสำหรับ การปฏิบัติงานของนักพัฒนาตลอดมาว่า วิธีการช่วยเหลือคนวิธีที่ดีที่สุด คือ การช่วยให้ประชาชน มีขีดความสามารถที่จะช่วยตัวเองต่อไปได้โดยไม่ต้องคอยพึ่งให้คนอื่นมาช่วยอยู่ตลอดไป

2. การร่วมมือ รัฐ ท้องถิ่น ประชาชน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ต้องการ การมีส่วนร่วมของชุมชน มีการสนับสนุนจากรัฐบาลและท้องถิ่น โดยมีนักพัฒนาเป็นสื่อกลาง

3. ความคิดริเริ่มของชุมชน การริเริ่มของชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญหากประชาชนคิดกับการพัฒนาในแง่ลบ กิจกรรมทุกอย่างจะไม่มีความสำเร็จ ความคิดริเริ่ม ของชุมชนจะต้องเกิดจากแรงดลใจ และการสนับสนุนจากภายนอกโดยการให้การศึกษาแก่ชุมชน เช่น การตั้งปัญหาถาม การบรรยาย การสาธิต การทำคะแนนศึกษา การอภิปรายกลุ่ม และการฝึกปฏิบัติ จากของจริงสิ่งดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเกิดความคุ้นเคย เกิดความรู้สึกร่วมสัมผัสกับปัญหาและมีการแสดงความคิดเห็นออกมา ความคิดริเริ่มของชุมชนเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาแต่สิ่งที่สำคัญคือ อย่ามีการบังคับและยัดเยียด จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน

4. ความสมดุลในการพัฒนา จุดเน้นของการพัฒนาอยู่ที่ว่าการพัฒนา ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมต้องได้สัดส่วนสมดุลกัน เช่น การพัฒนาคนในชุมชนให้มี ขีดความสามารถช่วยตัวเองได้ แต่การพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อมต้องทำควบคู่กันไปเพื่อให้เกิด ความสมดุล

หลักการพัฒนา

หลักการพัฒนา หมายถึง การปฏิบัติอะไรก็ตามเพื่อให้งานนั้นได้ผลดีและมีประสิทธิภาพจะต้องมีหลักการยึดถือ 8 ประการ ดังนี้

1. ยึดถือประชาชนเป็นหลัก
2. ยึดทรัพยากรของชาวบ้านเป็นหลัก
3. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน
4. ยึดหลักการปกครองตนเอง
5. ยึดหลักการประสานงาน
6. การพัฒนาต้องเริ่มจากสิ่งง่ายก่อนเป็นหลัก
7. การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของชาวบ้าน ต้องคำนึงถึงสิ่งง่าย ๆ ในชีวิตของคนเป็นหลัก

8. ยึดถือวัฒนธรรมเป็นหลัก

ความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนา

ในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี มักปรากฏคำว่า อนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาติดตามกันมาเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรณรงค์สร้างจิตสำนึกในโครงการต่างๆที่เกิดขึ้นจะต้องให้ความสำคัญแก่คำว่า “อนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนา” เสมอ แสดงให้เห็นว่า คำทั้ง 3 คำนี้มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังจะเห็นได้จากความหมายที่นำเสนอข้างต้นว่า การอนุรักษ์คือการดูแลรักษาให้คงอยู่ การฟื้นฟู คือการทำให้กลับมาให้มีความสำคัญ และการพัฒนา คือ การทำให้ดีขึ้น เมื่อนำมาสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน น่าจะเกิดเป็นความหมายเกี่ยวกับการดูแลรักษาให้คงอยู่ มีสภาพที่มีความสำคัญและมีการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Jafar (1991) ได้ทำการศึกษา เรื่อง Cultural Tourism and Regional Development ซึ่งเป็นการประชุมในประเทศ Netherland โดยเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ Friesland ได้ร่วมมือกับองค์กร (European Center for Traditional And Regional-ECTARC) ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมเป็นจำนวน 200 คน ในที่ประชุมได้พยายามส่งเสริมการให้ความรู้และอภิปรายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นความสำคัญให้สังคมเมืองได้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากขึ้น และเริ่มต้นจากการวางแผนเพื่อกำหนดนโยบาย โดยเน้นให้ชุมชนกับภาครัฐได้ร่วมมือกันจัดการการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดและยังได้เสนอประเด็นว่าการท่องเที่ยวจะเป็นตัวกลางที่ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และยังสามารถทำให้ร่วมมือกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง สามารถทำให้ชุมชนนั้นๆ ได้เสนอวัฒนธรรมของตนเองออกมาสู่ภายนอก ตลอดจนสามารถพัฒนาศักยภาพวิถีชีวิตของชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี และยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และต้องให้ชุมชนเกิดความคิดว่าการท่องเที่ยวมิใช่สิ่งแปลกปลอม

Russell (1992) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Tourism, Heritage and Environment พบว่า การท่องเที่ยวในประเทศอียิปต์จะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่ยาวนานในกลุ่มแม่น้ำไนล์ รัฐบาลของประเทศอียิปต์จึงให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้มาก สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศอียิปต์ได้จัดประชุมในหัวข้อ International Conference of Workshop on Tourism, Heritage and Environment ในระหว่างวันที่ 17-22 มกราคม ณ กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ ได้ผลการประชุมสรุปว่า

1. สมควรแบ่งพื้นที่ (Conservation Zones) สำหรับแหล่งท่องเที่ยว

2. ใช้เทคนิคในการสงวนการรักษามรดกทางการท่องเที่ยวของประเทศ
3. สร้างทางเดินที่ได้มาตรฐานสำหรับให้นักท่องเที่ยวเดินชม เพื่อลดการถูกทำลายจากนักท่องเที่ยว
4. พัฒนาทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวในบริเวณพื้นที่ท่องเที่ยว
5. ร่วมกันวางแผนเพื่อระดมเงินทุนสำหรับนำมาปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวด้วย

Michel Picard (1996, pp. 11-14, 129-133) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบาห์ลี และมีประเด็นที่น่าสนใจว่า ความสำเร็จของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบาห์ลี ประการแรกเป็นเพราะความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในศาสนาอย่างแรงกล้า มีวิถีชีวิตที่ผูกพันเกี่ยวโยงกับศาสนาเกือบทุกเรื่อง ความสัมพันธ์ของชุมชนจะเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แนวราบ มีวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลาง เป็นสังคมที่มีรากฐานในการเคารพนับถือ ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้อาวุโส ชาวบาห์ลีต่างตระหนักดีว่า นอกจากความเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิศาสตร์แล้ว ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือจุดขายที่สำคัญที่สุดที่ชาวบาห์ลีมีอยู่ และสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เสริมให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของบาห์ลีได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวน้อยก็คือนโยบายด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ ที่ให้ความสำคัญมากต่อการดำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆอันเกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวบาห์ลี

ทับทิม สุวรรณประภา (2541) ศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังและความมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวยังประสบปัญหาไม่รุนแรง จึงยังไม่ต้องการให้มีการพัฒนาฟื้นฟูสภาพถ้ำเชียงดาว ซึ่งอาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาแล้วจะส่งผลให้ตนไม่มีงานทำ แต่ถ้าหากจะมีการพัฒนา ประชาชนก็มีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

วีระชัย มงคลพันธ์ (2542) ได้ศึกษาความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่นในการเข้าร่วมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง จังหวัดลำพูน พบว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยให้ความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวิถีชีวิตทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

มธุรส ปราบไพรี (2543, หน้า 116-121) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่าศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ระบบอุดมการณ์ของชุมชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อตัดสินใจร่วมกันอย่างสมัครใจและยุติธรรม โดยทั้งนี้ จะต้องมีผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เข้มแข็งมีศักยภาพ โดยได้ระบุว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนไทยทรงดำของบ้านเขาย้อยเกิดศักยภาพเพื่อการพัฒนา มี 3 ปัจจัยคือ

1. วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
2. การพึ่งตนเองของชุมชน โดยอาศัยปัจจัยเป็นการสร้างรายได้ และเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริม รายได้หลักของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการท่องเที่ยว มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและยอมรับนับถือให้ความเคารพผู้อาวุโส รวมทั้งผู้นำทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ เกิดจากความสมัครใจและแรงจูงใจจากภายนอกชุมชนเองตั้งแต่ระบบการรับรู้ข้อมูล จนถึงระดับของการแบ่งปันจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

เนตรชนก นันท์ (2544) ได้ศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชน วัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน ได้พบว่าแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมนั้นมี 4 ด้าน คือ การจัดการด้านโครงสร้างองค์กรทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และการจัดรายการนำเที่ยว

วาสนา พบลาภ (2550, หน้า 40) วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมเพื่อการท่องเที่ยวภาคกลางเขต 1 มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อการศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานที่สำคัญ ในเขตการท่องเที่ยวภาคกลางเขต 1 2) เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและ 3) เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมเพื่อการท่องเที่ยวภาคกลางเขต 1 โดยทำการศึกษาดัวยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงานวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและจากอินเทอร์เน็ต โดยศึกษาจากกลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิใน

ท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งโบราณสถานและบริเวณใกล้เคียง และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยในพื้นที่ 3 จังหวัดได้แก่ นครปฐม ราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสอบถามจำนวน 6 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ , แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น, แบบสอบถามผู้นำชุมชน, แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการภาคเอกชน, แบบสอบถามประชาชน, และแบบสอบถามนักท่องเที่ยว การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณทำการวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ และร้อยละ และหาค่าเฉลี่ยแบบถ่วงน้ำหนักสำหรับคำถามแบบจัดลำดับผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

รูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ส่วนแนวทางในการพัฒนาศักยภาพและการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมเพื่อการท่องเที่ยว นั้นจากการศึกษาพบว่า แต่ละจังหวัดต่างก็มีศักยภาพและความโดดเด่นในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทั้งในเรื่องความเป็นมา และความเก่าแก่ของประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมถึงความงามของศิลปะและวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่สนใจและนิยมมาเที่ยวชมทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวชาวไทย จากศักยภาพดังกล่าวถือเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัด

สถิติ กฤตลักษณ์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นพื้นที่กว้างใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ มีอาณาเขตครอบคลุม 5 จังหวัด 10 อำเภอ 79 ตำบล และ 1,048 หมู่บ้าน จากหลักฐานการสำรวจและการขุดค้นโบราณสถานของกรมศิลปากร ทำให้ทราบว่า ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมของคนในสมัยโบราณ ตามหลักฐานที่ปรากฏเด่นชัดจากอดีตสู่ปัจจุบัน คือมีโบราณสถานหลายแห่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ จากสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในอดีตกลับกลายเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของชาวบ้าน มีการกราบไหว้ขอพร ขอโชคลาภ เป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างความผูกพัน สร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ท้องถิ่น แต่อีกด้านหนึ่งพบว่าโบราณสถานที่มีอายุหลายร้อยปี มีการเสื่อมสภาพ ชำรุด หักพัง ไปตามกาลเวลา ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องได้รับการดูแล บูรณะ ซ่อมแซมและอนุรักษ์ให้คงอยู่ การวิจัยเรื่องนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน กระบวนการและเครือข่ายรูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถาน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตทุ่งกุลา

ร้องให้ ตำบลเกษตรวิสัย ตำบลเมืองบัว และตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย ตำบลสระคู อำเภอสุวรรณภูมิ และตำบลยางคำอำเภอพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วัฒนธรรม ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อหาข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างที่ถูกเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านโบราณสถานเช่น นักวิชาการและช่างโยธาจากกรมศิลปากร หรือเอกชนที่มีความสนใจเกี่ยวกับโบราณสถานจำนวน 25 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ เช่น ครู พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 78 คน และกลุ่มผู้ใช้บริการ เช่น ประชาชนในพื้นที่ นักท่องเที่ยวจำนวน 260 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจเพื่อค้นหาข้อมูลสภาพทั่วไป แบบสังเกตค้นหาข้อมูลด้านการใช้ชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมประเพณี และแบบสัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่มการประชุมเชิงปฏิบัติการใช้ค้นหาข้อมูลเพื่อให้ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการประเมินศักยภาพของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายในด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดในการรองรับนักท่องเที่ยว อันก่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจนกระทั่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 11 คน ประกอบด้วย

1. บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เพราะบุคลากรที่ปฏิบัติงานนี้อยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนและมีความถูกต้องแม่นยำเชื่อถือได้
2. ผู้ประกอบการ โดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการกิจการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการขายของที่ระลึก เพราะผู้ประกอบการเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ในการประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
3. หน่วยงานของรัฐโดยการสุ่มเลือกแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) โดยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกคือ นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย จำนวน 2 คน เพราะหน่วยงานของรัฐเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
4. คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 3 คน เพราะคนในชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในอำเภอพิมาย อีกทั้งคนในชุมชนยังเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553

ประเด็นที่ศึกษา

1. นโยบายทางการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายที่วางแผนไว้ก่อนเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553
2. ผลกระทบจากการเกิดอุทกภัย 2553 ต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
3. แนวทางการฟื้นฟูด้านการท่องเที่ยวหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

เครื่องมือในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างกว้างๆ แต่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วยชุดคำถาม (List of Questions) ดังต่อไปนี้

1. สำหรับบุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ประกอบด้วยข้อคำถามดังต่อไปนี้
  - 1.1 หน่วยงานของท่านมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร
  - 1.2 เมื่อเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร
  - 1.3 หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 หน่วยงานของท่านมีแนวทางการฟื้นฟูการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร
2. สำหรับผู้ประกอบการ ประกอบด้วยข้อคำถาม ดังต่อไปนี้
  - 2.1 ท่านได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ต่อกิจการของท่านอย่างไร
  - 2.2 ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร
3. สำหรับหน่วยงานของรัฐ ประกอบด้วยข้อคำถาม ดังต่อไปนี้
  - 3.1 หน่วยงานของท่านมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร
  - 3.2 เมื่อเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร
  - 3.3 หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 หน่วยงานของท่านมีแนวทางการฟื้นฟูการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

4. สำหรับคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ประกอบด้วยข้อคำถาม ดังต่อไปนี้

4.1 ท่านได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร

4.2 ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือชุมชนที่อยู่ใกล้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

โดยตัวผู้ศึกษาจะทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต ตั้งประเด็นคำถาม และจัดบันทึกข้อมูลทั้งหมด สำหรับการเข้าไปพูดคุยและสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลหลักโดยยึดถือหลักความเป็นกลาง มิได้นำเอาทัศนคติของผู้ศึกษาเข้าไปยึดยึดหรือวางเป็นบรรทัดฐานเพื่อกำหนดแนวทางการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลงานวิจัยนี้ จะทำโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้จะมีระยะเวลาในการสัมภาษณ์ 4 วันคือ

วันแรก สัมภาษณ์บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยใช้ชุดคำถามดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานของท่านมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร

2. เมื่อเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

3. หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 หน่วยงานของท่านมีแนวทางการฟื้นฟูการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

วันที่สอง สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ โดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการกิจการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการขายของที่ระลึก โดยใช้ชุดคำถามดังต่อไปนี้

1. ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

2. ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

วันที่สาม สัมภาษณ์หน่วยงานของรัฐโดยการสุ่มเลือกแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) โดยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกคือ นายกเทศมนตรีอำเภอพิมายโดยใช้คำถามดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานของท่านมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร
2. เมื่อเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร
3. หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 หน่วยงานของท่านมีแนวทางการฟื้นฟูการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

วันที่สี่ สัมภาษณ์คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 3 คนโดยใช้คำถามดังต่อไปนี้

1. ท่านได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 อย่างไร
2. ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือชุมชนที่อยู่ใกล้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างไร

ตาราง 3 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูล

วันที่	ผู้ให้ข้อมูลหลัก	จำนวน	การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก	ประเด็นคำถาม
วันแรก	บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	3 ท่าน	การสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)	ประเด็นที่ 1 2 3
วันที่สอง	ผู้ประกอบการ	3 ท่าน	สุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)	ประเด็นที่ 2 3
วันที่สาม	หน่วยงานของรัฐโดยการ	2 ท่าน	สุ่มเลือกแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling)	ประเด็นที่ 1 2 3
วันที่สี่	คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	3 ท่าน	สุ่มเลือกตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling)	ประเด็นที่ 2 3

- หมายเหตุ:** ประเด็นที่ 1 นโยบายทางการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายที่วางแผนไว้ก่อนเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553
- ประเด็นที่ 2 ผลกระทบจากการเกิดอุทกภัย 2553 ต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
- ประเด็นที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูด้านการท่องเที่ยวหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

การตรวจสอบเครื่องมือ

ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา(Content Validity) ผู้วิจัยมีแนวทางดังนี้

1. นำชุดคำถามให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานวิจัยตรวจสอบเนื้อหาของชุดคำถามว่ามีเนื้อหาในชุดคำถามครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาวิจัยหรือไม่
2. ในการเลือกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอพิมายจึงได้รับข้อมูล ความคิดเห็นที่ตรงกับความเป็นจริง
3. ผู้วิจัยตั้งคำถามในแบบสอบถามที่ครอบคลุมในทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา
4. ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะทำการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์

วิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นที่จะศึกษาไว้เรียบร้อยแล้ว และระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้วิธีการพูดคุยสอบถามเพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองและความไว้วางใจ โดยประเด็นที่สัมภาษณ์ดังกล่าวไว้ในส่วนของเครื่องมือการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยนี้โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือกไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจนครบถ้วนทุกขั้นตอนแล้วผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. จัดกลุ่มข้อมูล (Categorization) ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจัดให้เป็นระเบียบ เพื่อให้มองเห็นลักษณะสำคัญของข้อมูลชัดเจนขึ้น เห็นความสัมพันธ์กันในกลุ่มข้อมูลตามความต้องการของผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนำเอาข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักนำมาวิเคราะห์เชิงอนุมาน

2. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inductive Analysis) ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายตามหลักการและเหตุผลเพื่อหาข้อสรุปในการวิจัย
3. นำเสนอ (Presentation) ผู้วิจัยจัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เป็นประเภท ตามลักษณะของการวิจัยเพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมายของข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 4 กลุ่มคือ บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ผู้ประกอบการ หน่วยงานของรัฐ คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยสรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553
2. ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจากเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2553
3. แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

ประเด็นที่ 1 การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งดำเนินการโดยกรมศิลปากร

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553 โดยที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีที่สำคัญ เนื่องจากเป็นปราสาทขอมซึ่งก่อสร้างด้วยหินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยและตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพโดยได้มีการกำหนดแผนในการปรับปรุงพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายมีระยะเวลา 4 ปี เพื่อปรับปรุงความชำรุดทรุดโทรมของปราสาทหินพิมายและในส่วนของโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการพัฒนายังมีอีกหลายจุด เช่น ประตูเมือง ประตูวัด บารายใหญ่ทางด้านทิศใต้ ถนนโบราณ ได้มีการวางแผนในการพัฒนาและบูรณะรวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ทั้งนี้ นายดุสิต ทูมมากรณ์ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับนโยบายการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ไว้ดังนี้

1. ได้มีการวางแผนระยะยาว 4 ปี เน้นเรื่องของการพัฒนาตัวโบราณสถานดั้งเดิมที่ได้ทำการบูรณะไว้เมื่อ 20 ปีก่อน ซึ่งโบราณสถานเริ่มจะเกิดการทรุดโทรม จึงจำเป็นต้องเสริมความมั่นคงและดูแลให้มากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

“อุทยานประวัติศาสตร์พิมายบูรณะมาไม่ต่ำกว่า 20 ปีแล้ว เริ่มโทรมไปตามกาลเวลา เราเลยต้องดูแลเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะมากขึ้นในอนาคต” (ดุสิต ทูมมากรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

2. ในส่วนของโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการพัฒนายังมีอีกหลายจุด เช่น ประตูเมือง ประตูวัด บารายใหญ่ทางด้านทิศใต้ ถนนโบราณ ได้มีการวางแผนในการพัฒนาและบูรณะ

“โบราณสถานที่ยังไม่เคยได้รับการบูรณะยังมีอีกตั้งหลายจุด ผมเลยวางแผนในการพัฒนาและบูรณะ จะได้จัดแสดงโชว์แก่นักท่องเที่ยว” (ดุสิต ทูมมากรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

3. ในส่วนของภูมิทัศน์ขณะนี้แม้ว่าทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้มีการเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมมา 20 ปี แล้ว แต่สภาพของภูมิทัศน์ยังคงอยู่ในสภาพเดิม จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน โดยจะมีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบดังต่อไปนี้

3.1 มีการปรับปรุงถนนโบราณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิมายทั้ง 4 ทิศให้มีสภาพที่ดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยว

...ผมมีแผนการจะปรับปรุงถนนโบราณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิมายทั้ง 4 ทิศให้มีสภาพที่ดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยวและเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้ามาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย (ดุสิต ทูมมากรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

3.2 การสร้างลานจอดรถเพิ่มเติมบริเวณหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

3.3 การสร้างห้องสุขาเพิ่มเติมจากที่มีอยู่

3.4 การสร้างจุดนั่งพักผ่อนภายในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยการปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตและเพื่อเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวให้มากที่สุด

...จะสร้างลานจอดรถเพิ่มเติมบริเวณหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ห้องสุขา การสร้างจุดนั่งพักผ่อนภายในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว ไม่ใช่มา

แค่ครึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมงเดียวก็กลับ เราอยากจะให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือกชมโบราณสถาน และอยู่กับเรานานๆ (ดุสิต ทุมมาภรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

...ในส่วนของ การปรับปรุงนี้ ทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามในการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยจะระยะเวลาในการปรับปรุง 20 ปี และใช้งบประมาณในการดำเนินงาน 2,000 ล้านบาท โดยระยะเวลาที่กำหนดไว้คือ ปี พ.ศ. 2553-2553 ซึ่งตอนนี้อยู่ในขั้นตอนของการปรับแผน (ดุสิต ทุมมาภรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

ประเด็นที่ 2 การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สำนักงานเทศบาลตำบลพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และองค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง ซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานมีหน้าที่การรับผิดชอบ ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายร่วมกันโดยพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 (รวมทั้งที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 11 พ.ศ. 2543) และพ.ร.บ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546ซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานมีหน้าที่การรับผิดชอบ ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายร่วมกันซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานมีความคิดเห็นที่สอดคล้องต่ออุทยานประวัติศาสตร์พิมายเรื่องศักยภาพของอำเภอพิมายที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านของทำเลที่ตั้งและการคมนาคมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยว อีกทั้ง สำนักงานเทศบาลตำบลพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และองค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง มีวิสัยทัศน์ที่ไปในแนวทางเดียวกันคือ “เมืองพิมายพัฒนาสู่การท่องเที่ยวสากล” โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว
2. พัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว
3. พัฒนาระบบบริการจัดการแบบบูรณาการ
4. อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยวิเชียร พลดี นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ดังนี้

การดำเนินงานนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา จะมีการดำเนินงานที่เน้นการประสานงานร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ มาช่วยสนับสนุนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานดังนี้

1. ประสานร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพื่อยกระดับกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดและจัดระบบการตลาดตลาดส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ
2. ประสานงานโครงข่ายการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เช่นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตรถึงสุขภาพ (สปาสมุนไพร)
3. ประสานการตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจากต่างประเทศมาใช้บริการแบบลงเสดย์ที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
4. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวร่วมกับสถาบันทางการศึกษาศูนย์พัฒนาข้อมูลทางการท่องเที่ยว
5. พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยเพื่อบริการนักท่องเที่ยวให้สะดวกรวดเร็ว
6. สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในจังหวัด เช่นงานย่าโม งานผ้าไหมปักธงชัย งานแสดงแสง สี เสียงของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย งานแข่งเรือพิมาย
7. ใช้สนามกีฬาซีเกมส์เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
...แม้ว่าทั้ง 2 หน่วยงานจะมีนโยบาย และวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก็คือ “เมืองพิมายพัฒนาสู่การท่องเที่ยวสากล” แต่ยังคงอาศัยการประสานงานร่วมมือกันจากหน่วยงานต่างๆ ตัวอย่างเช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย (นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2553)

ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจากเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2553

ในช่วงเดือนตุลาคม 2553 มีฝนตกหนักเป็นเหตุให้มีปริมาณน้ำล้น โดยน้ำจากลำตะคอง และน้ำลำพระเพลิง ได้ไหลเข้ามาในพื้นที่อำเภอพิมาย ในวันที่ 20 ตุลาคม 2553 ทำให้น้ำไหลบ่าเข้ามาท่วมในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย รวมทั้งร้านค้าของผู้ประกอบการที่ตั้งอยู่รายรอบอุทยานประวัติศาสตร์และชุมชนในย่านดังกล่าว

ทั้งนี้ การเกิดน้ำท่วมยังพื้นที่อำเภอพิมายได้ก่อให้เกิดผลกระทบดังนี้

1. ผลกระทบต่ออุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ในช่วงเดือนตุลาคม 2553 ได้มีฝนตกหนัก เป็นเหตุให้มีปริมาณน้ำล้น โดยน้ำจากลำตะคอง และน้ำลำพระเพลิง ได้ไหลเข้ามาในพื้นที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาซึ่ง ในวันที่ 20

ตุลาคม 2553 น้ำได้ไหลเข้าท่วมในเขตเทศบาลตำบลพิมาย อำเภอพิมายนครราชสีมา ซึ่งเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

สรุปผลกระทบที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553

1.1 อุทยานได้ประเมินความเสียหายไว้ที่ประมาณ 50 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่ที่เสียหายคือตัวโบราณสถานซึ่งจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูบูรณะอย่างเร่งด่วน

1.2 ผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 70 มีเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่น้ำเข้าท่วมไม่ถึง คือปราสาทประธาน ระเบียงคต เฉพาะพื้นที่ชั้นกลางเท่านั้นที่น้ำเข้าท่วมไม่ถึง ในส่วนพื้นที่ชั้นนอก โคนน้ำท่วมอย่างหนักเพราะโบราณสถานที่อยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อสร้างโดยหินทรายสีชมพูเป็นส่วนใหญ่ และยังประกอบด้วยศิลาแลง หินทราย เมื่อผ่านระยะเวลาอันยาวนานเป็นพันปี โคนแสงแดด โคนฝนก็เกิดการชำรุด ประกอบกับเกิดเหตุการณ์อุทกภัยขึ้นทำให้โบราณสถานต้องจมอยู่ใต้น้ำเป็นเวลา 2 สัปดาห์และน้ำยังมีกรไหลที่รุนแรง ทำให้โบราณสถานเกิดการผุกร่อนและทรุดตัวลงโดยเฉพาะบริเวณประตูหินที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ประตูทางด้านทิศเหนือ ท่านางสระผมเกิดการเสียหายเป็นอย่างหนัก

...ในช่วงที่เกิดน้ำท่วม โบราณสถานที่ตั้งอยู่รอบๆ บริเวณปราสาทจำนวนนับสิบแห่งถูกน้ำท่วมขังทั้งหมด เหลือเพียงปราสาทประธานที่เป็นศูนย์กลางไม่โดนน้ำท่วม ในช่วงที่เกิดน้ำท่วมผมกังวลอยู่ว่า สิ่งที่ยกกันกระแสน้ำจะไม่เพียงพอที่จะสามารถต้านทานกระแสน้ำได้ ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำกระสอบทราย และเครื่องสูบน้ำมาสมทบเพิ่มเติม ซึ่งมีต้องการจำนวนมาก เนื่องจากที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายมีพื้นที่เป็นแอ่งอยู่ในที่ลุ่มทำให้เกิดน้ำท่วมขังได้ง่าย (ดุสิต ทุมมาภรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

...ช่วงที่น้ำท่วมทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายต้องงดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในช่วง การเกิดอุทกภัยและยังส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงเดือนธันวาคมซึ่งโดยปกติจะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจำนวนมาก แต่ในเดือนธันวาคมปี 2553 มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจำนวนน้อย ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 เริ่มจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายมากยิ่งขึ้นหลังจากที่นักท่องเที่ยวทราบว่าทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจัดการกับพื้นที่ที่ประสบอุทกภัยให้สามารถเปิดบริการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมได้แล้ว (ประณิต เนื่องมัจฉา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

...ช่วงที่เกิดเหตุการณ์อุทกภัยมีกำลังทหาร 1 กองร้อย และเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ จำนวน 100 คน เข้าให้การช่วยเหลือในการกั้นกระสอบทราย เพราะว่าเจ้าหน้าที่ของอุทยาน

ประวัติศาสตร์พิมายมีเพียง 50 คน กำลังคนไม่เพียงพอในการดูแลโบราณสถานในช่วงที่เกิดน้ำท่วม 2 อาทิตย์ ปริมาณน้ำมาเร็วและไหลแรงมาก ระดับน้ำได้สูงขึ้นเรื่อยๆอย่างต่อเนื่อง เพราะอำเภอพิมายเป็นจุดรองรับน้ำจากลำจักราช แม่น้ำมูล ทำให้ปริมาณน้ำไหลจากที่ต่างๆมารวมกันที่อำเภอพิมาย ทำให้ให้เกิดความเสียหายอย่างหนัก (ลักษณะจิตต์ ไขโพธิ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

2. ผลกระทบต่อผู้ประกอบการ

2.1 ในส่วนของผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย ปี 2553 ต่อผู้ประกอบการรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.1 สิ่งปลูกสร้างและทรัพย์สินของผู้ประกอบการได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์อุทกภัยคิดเป็นร้อยละ 30 ของทรัพย์สินทั้งหมด

2.1.2 เมื่อเกิดเหตุการณ์อุทกภัยขึ้นอย่างฉับพลัน ทำให้ผู้ประกอบการต้องปิดกิจการตลอดในช่วงที่เกิดอุทกภัยเป็นเวลา 2 สัปดาห์ และต้องปิดปรับปรุงสถานที่ให้บริการเป็นเวลาประมาณ 1 เดือน

2.1.3 หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ผู้ประกอบการต้องเสียค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงสถานที่ และจัดซื้อเครื่องใช้ทดแทนในส่วนที่ได้รับเสียหาย

“น้ำไหลท่วมจนถึงบันไดเข้าตึกที่พักของแขก สนามหญ้า ที่จอดรถน้ำท่วมทั้งหมด แล้วก็ต้องปิดให้บริการตลอดในช่วงน้ำท่วม พอน้ำลดก็ต้องออกเงินปรับปรุงในส่วนที่เสียหายเอง” (พอใจ สุขจินดาเสถียร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2553)

2.1.4 เหตุการณ์อุทกภัย 2553 ส่งผลกระทบให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวที่อำเภอพิมายน้อยลง ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีรายได้น้อย

2.1.5 หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ผู้ประกอบการยังไม่ได้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2 ความต้องการของผู้ประกอบการต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสรุปได้ 2 ประเด็นคือ

2.2.1 ต้องการให้หน่วยงานของรัฐทดแทนค่าเสียหายของทรัพย์สินที่เกิดจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553

...ปกติร้านของเราจะมีลูกค้าเข้ามารับประทานอาหารจำนวนมาก แต่พอน้ำมาท่วมของในร้านไหลไปกับน้ำเพราะร้านเราตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล พอน้ำลดก็ต้องซื้อของใช้ในร้านใหม่ ร้านก็ต้องปิดปรับปรุงเสียรายได้ไปเป็นแสน อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือในด้านการทดแทนค่าเสียหายของสิ่งปลูกสร้างและทรัพย์สินที่เสียหายบ้าง (สิทธิศักดิ์ เสริมวิลาสกุล, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2553)

2.2.2 ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผนป้องกันเหตุการณ์อุทกภัยที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

...อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผนป้องกันน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะพอน้ำท่วม ของที่ขายในร้านก็เสียหาย หลังน้ำลดต้องซื้อของมาลงร้านใหม่ นักท่องเที่ยวก็เข้ามาเที่ยวน้อย (สุลีสพร โชคคำ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2553)

3. ผลกระทบต่อประชาชน

3.1 ผลกระทบที่ประชาชนได้รับจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ต่อประชาชนที่อยู่รอบอุทยานประวัติศาสตร์ดังนี้

3.1.1 ทำให้ทรัพย์สินที่อยู่ในบ้านเรือนเสียหายเป็นจำนวนมาก

3.1.2 ทำให้คมนาคมรอบชุมชนได้รับเสียหายทำให้การเดินทางไม่สะดวก

3.2 ความต้องการของประชาชนที่เดือดร้อนจากน้ำท่วมสรุปได้ คือ

ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหายจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553

...ในช่วงที่เกิดเหตุการณ์อุทกภัย เป็นช่วงที่ลำบากมาก ถึงแม้บ้านจะไม่โดนน้ำท่วมเพราะบ้านตั้งอยู่ในที่สูง แต่ไม่สามารถเดินทางไปไหนได้เพราะถนนด้านล่างโดนน้ำท่วมสูง การเดินทางออกไปซื้อหาอาหารต้องรอเรือจากทางทหารมารับ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือซ่อมแซมบ้านและข้าวของเครื่องใช้ (สุนทร เสมอกลาง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2553)

...ไม่เคยเจอเหตุการณ์ที่ยากลำบากเท่านี้มาก่อน ข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านลอยน้ำเสียหาย ใช้การไม่ได้ บ่อปลาที่เพิ่งซื้อลูกปลามาปล่อยได้รับความเสียหาย ช่วงที่น้ำท่วม อาหารและยารักษาโรคขาดแคลน อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือและซ่อมแซมบ้าน (จีระพันธ์ โกมุกพันธ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2553)

...อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือเรื่องซ่อมของใช้ในบ้านให้ เพราะของแช่น้ำหลายวันใช้การไม่ได้เลย ตอนนี้อยู่ก็ช่วยเหลือมา 5 พันเอง (ประคอง รักษา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2553)

แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

ประเด็นที่ 1 แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้เสนอเรื่องขออนุมัติงบประมาณในการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยทางกรมศิลปากรได้อนุมัติงบประมาณ 29

ล้านบาท และนอกจากนี้ทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับงบประมาณในการปรับปรุงภูมิทัศน์ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมาเป็นจำนวนเงิน 10 ล้านบาท

สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. จัดทำคอนกรีตเสริมเหล็กป้องกันน้ำและเป็นแนวเขตป้องกันความปลอดภัยของ อุทยาน

...ตอนนี้อยู่ในช่วงการดำเนินการจัดทำแบบแผนการดำเนินงานรวมถึงการสร้างกำแพงกันน้ำคือกำแพงล้อมปราสาทที่ปัจจุบันกำแพงของปราสาทจะเป็นแนวต้นไม้จะเปลี่ยนเป็นแนวคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อป้องกันน้ำและทำเป็นแนวเขตป้องกันความปลอดภัยของตัวอุทยานและจะปลูกต้นไม้พรางแนวคอนกรีตไว้เพื่อความสวยงาม การดำเนินการดังกล่าวนี้คาดการณ์ไว้ว่าจะทำให้เสร็จภายในปีนี้ (ดุสิต ทุมมาภรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

2. ปรับปรุงภูมิทัศน์ใหม่ตามแผนที่วางไว้ก่อนเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

...ระยะต่อไปมีแผนจะสร้างภูมิทัศน์ใหม่ โดยเฉพาะห้องสุชา ลานจอดรถ ถนนโบราณ และย่านการค้าให้เป็นการค้าแบบย้อนยุคเพราะต้องการให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย และยังจะได้เที่ยวชมบรรยากาศอันสวยงามของอำเภอพิมายด้วยการปรับปรุงครั้งนี้จะมีการทำประชาพิจารณ์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมายด้วย (หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

3. จัดทำเนื้อหาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

...ส่วนภายในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจะมีการจัดทำเนื้อหา เรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ เพราะเรื่องราวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายจะมีเรื่องราวที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ไทย เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมมีความรักและหวงแหนอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งเป็นสมบัติของชาวไทยทุกคน (เจ้าหน้าที่นำชม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

4. สร้างถนนโบราณเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้ประชาชน

...เป้าหมายที่ผมตั้งวัตถุประสงค์ไว้ก็คือ เมื่อสร้างถนนโบราณที่ออกจากตัวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายทั้ง 4 ทิศแล้ว จะทำให้ประชาชนที่อยู่ใกล้กับอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้ทำการค้า มีอาชีพที่สร้างรายได้ เพื่อเพิ่มคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดียิ่งขึ้น ผมอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำเรื่องการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด นโยบายด้านการตลาด ทำถนนคนเดินบ้านโบราณ คล้ายกับที่สามชุก ตลาดน้ำอัมพวา อำเภอที่ใกล้เคียงเช่น ประทาย โนนแดง ชุมพวง

อาจจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เกิดจากการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายไปด้วย (ดุสิต ทูมมากรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553)

อย่างไรก็ตาม กรมศิลปากรได้มีการจัดประชุมหารือเพื่อกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมายที่หอประชุมโรงเรียนพิมายวิทยา จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2554 โดยมีเรืออากาศเอกสุริยะ ศึกษากิจ ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปว่าการเกิดน้ำท่วมใหญ่เมื่อเดือนตุลาคม ในปี 2553 ทำให้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายและปราสาทหินพิมายได้รับความเสียหาย แม้ช่วงเกิดน้ำท่วมนั้นเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามป้องกันอย่างเต็มที่ โดยนำกระสอบทรายกว่า 10,000 ลูก ทำแนวกันน้ำไว้แล้ว แต่ก็ไม่ได้เฉพาะปราสาทหินชั้นในเท่านั้น ส่วนด้านนอกได้รับความเสียหายรวมทั้งมีโบราณสถานส่วนนอกของปราสาทหินที่พิมายที่ได้รับความเสียหายรวม 12 แห่ง ได้แก่ บารายใหญ่, โบราณวัดโคก, ทานางสระผม, กุฏิฤาษี, คูเมืองและกำแพงเมือง ประตุนหิน, ประตูผี, สระโบสถ์, สระพลึง, สระเพลงแห่ง, สระขวัญ และ สระแก้ว และยังมีบ้านพักของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจำนวน 20 หลัง ถนนภายในสำนักงานเสียหายทั้งหมด ซึ่งต้องใช้งบประมาณบูรณะซ่อมแซม 43,319,000 บาท

ทั้งนี้หากพิจารณาอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 มีดังนี้

ประการแรก งบประมาณในการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมายที่ได้จากส่วนของการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทยและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจากหน่วยงานภาครัฐมีจำกัด ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่

ประการที่สอง การประสานงานระหว่างอุทยานประวัติศาสตร์พิมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความต่อเนื่องในเรื่องการประสานงาน

ประการที่สาม ยังไม่มีบุคคลากรโดยตรงที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พิมายในเรื่องการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ปัญหาอุทกภัยซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นกะทันหัน

ประเด็นที่ 2 แนวทางการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวของภาครัฐ จากการเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 สามารถสรุปได้ 2 ประเด็นคือ

1. เยียวยาแหล่งท่องเที่ยว และผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 การทำงานด้านการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวของภาครัฐ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก คือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดนครราชสีมา สำหรับ

เทศบาลตำบลพิมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลพิมายเป็นฝ่ายสนับสนุน การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีแนวทางการฟื้นฟูสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

...แนวทางการฟื้นฟูสถานที่และกิจกรรมด้านท่องเที่ยว เราสรุปรวมความเสียหายพบว่ามียุทธศาสตร์ความเสียหายเฉพาะด้านธุรกิจท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวมียุทธศาสตร์ประมาณ 600 ล้านบาท ซึ่งยังไม่รวมการเยียวยาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว สถานบริการ โรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหารต่างๆ ซึ่งการพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการในเบื้องต้นด้านการเงินจะดำเนินการให้ความช่วยเหลือจากเงินกู้พิเศษช่วยเหลือธุรกิจท่องเที่ยว ผ่านธนาคารเอสเอ็มอี และความช่วยเหลือด้านการเงินผ่านกองทุนการส่งเสริมท่องเที่ยวไทย ในส่วนนี้สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นผู้ดูแลกองทุน (นายกเทศมนตรี อำเภอพิมาย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2553)

2. สร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวกลับมาท่องเที่ยวที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

...น้ำท่วมก่อนที่จะถึงงานเทศกาลเที่ยวพิมาย เลยมีผลกระทบต่อเนื่อง คนที่จะมาเที่ยวไม่มั่นใจว่ายังสามารถท่องเที่ยวได้ไหม สิ่งที่เราต้องทำให้ดีที่สุดคือการประชาสัมพันธ์และสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยว (หัวหน้างานพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลพิมาย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2553)

การที่น้ำท่วมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายอย่างฉับพลันในช่วงเดือนตุลาคม ปี 2553 ทำให้หน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นกรมศิลปากร เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งไม่มีนโยบายในการป้องกันน้ำท่วมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายมาก่อน จึงทำให้เกิดความเสียหายแก่โบราณสถานรวมทั้งผู้ประกอบการซึ่งตั้งร้านบริเวณรายรอบอุทยานและประชาชนที่อยู่บริเวณดังกล่าวได้รับความเสียหายด้วย ทั้งนี้ การแก้ไขปัญหาหน้าท่วมอุทยานฯจึงเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด ในขณะที่แผนการการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมายยังมีได้มีความชัดเจนว่าจะดำเนินการใด ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนะต่อไปในบทที่ 5

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553 เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 11 คน ประกอบด้วย

1. บุคลากรที่ทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

2. ผู้ประกอบการ โดยการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการกิจการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการขายของที่ระลึก

3. หน่วยงานของรัฐ 2 ท่าน โดยการสุ่มเลือกแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) โดยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกคือ นายกเทศมนตรีอำเภอพิมาย

4. คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์พิมายโดยการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 3 คน ทั้งนี้ โดยมีประเด็นศึกษาดังนี้

1. นโยบายทางการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมายที่วางแผนไว้ก่อนเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

2. ผลกระทบจากการเกิดอุทกภัย 2553 ต่อการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

3. แนวทางการฟื้นฟูด้านการท่องเที่ยวหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

สรุปผลการวิจัย

ภาพรวมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

อุทยานประวัติศาสตร์พิมายเป็นที่ตั้งของปราสาทหินพิมายเป็นปราสาทในอารยธรรมเขมรแบบ “ที่มีระเบียงคดล้อมรอบปราสาทประธาน” และเป็นศูนย์กลางลัทธิวัชรยานจากกัมพูชาที่สำคัญในประเทศไทย แต่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นดินแดนปฏิภูมิของกษัตริย์เขมรในราชวงศ์มหิธรปุระอีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมของปราสาทหินพิมายที่จัดอยู่

ในศิลปะเขมรแบบนครวัดตอนต้นนี้ ยังส่งอิทธิพลกลับไปยังศูนย์กลางที่เมืองพระนครด้วยความ เป็นศูนย์กลางของพิมายในกลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนเช่นนี้ ทำให้ปราสาทหินพิมายไม่ได้เป็นเพียง ปราสาทของราชวงศ์มหิธรเท่านั้น หากยังเป็นศาสนสถานที่ใช้ชุมชนพิมายเองด้วย นอกจากนี้ ในฐานะที่เป็นท่องเที่ยวประวัติศาสตร์มีลักษณะดังนี้

1. เป็นโบราณสถานที่ถูกบูรณะและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยว ใน รูปแบบของอุทยานประวัติศาสตร์ ภายใต้การกำกับดูแลจากกรมศิลปากร

2. รูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่ให้ คำแนะนำ นำบรรยายเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และมียุวมัคคุเทศก์ที่เป็นนักเรียนในชุมชนโดยรอบ แหล่งท่องเที่ยวทั้งสองเข้ามาให้บริการฟรี โดยที่ปราสาทหินพิมายมีการเริ่มโครงการยุวมัคคุเทศก์ ก่อน

3. อุทยานประวัติศาสตร์พิมายมีลักษณะเด่นในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ปราสาทหินพิมายเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธนิกายมหายาน โดย พิจารณาจากปราสาทประธานเป็นหลัก

3.2 วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ปราสาทประธานปราสาทหิน พิมายสร้างจากทรายสี เหลือง

3.3 สถานที่ตั้ง ปราสาทหินพิมายตั้งอยู่ใจกลางชุมชนทำให้เกิดปัญหาเรื่อง ภูมิทัศน์ซึ่งการจัดการเรื่องนี้ทำได้ยาก เนื่องจากชุมชนมีการกระจุกตัวที่บริเวณรอบปราสาทหินพิมายทำให้ปรับปรุงภูมิทัศน์ไม่ได้

3.4 การรองรับนักท่องเที่ยว ปราสาทหินพิมายเป็นปราสาทหินที่ใหญ่ที่สุดใน ประเทศไทยก็จริงแต่เนื่องจากมีเนื้อที่จำกัดทำให้เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาคราวละมากๆ ก็เกิดการ กระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในบริเวณปราสาทด้วย และในส่วนลานจอดรถก็มีลักษณะที่ต่างกันคือ ปราสาทหินพิมายจะมีที่จอดรถอยู่ด้านหน้าทางเข้าปราสาทซึ่งจอดได้เฉพาะรถยนต์ส่วนบุคคล แต่ จอดได้ประมาณ 30 คัน ส่วนรถบัสขนาดใหญ่ไม่สามารถจอดได้ทำได้แค่หยุดให้นักท่องเที่ยวลง จากนั้นต้องนำรถไปจอดที่บริเวณประตูชัย บริเวณด้านหน้าปราสาทมีความแออัด

3.5 การเดินทางท่องเที่ยว ปราสาทหินพิมายมีข้อได้เปรียบเนื่องจากตั้งอยู่ใกล้ เมือง มีชุมชนขนาดใหญ่ มีรถประจำทางให้บริการ มีสิ่งอำนวยความสะดวก คือ โรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ความสะดวกซื้อ และตลาด อีกต่อหนึ่งถึงจะเดินทางมายังปราสาทเขาพนมรุ้งได้ และในบริเวณใกล้เคียง ไม่มีโรงแรมที่พัก

3.6 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่ปราสาทหินพิมายมีลักษณะพื้นที่ค่อนข้างเล็กแต่มีข้อดีคืออยู่ในใกล้ทางเข้า ทำให้เป็นจุดสังเกตของนักท่องเที่ยวได้ง่าย

เหตุการณ์น้ำท่วมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2553

การที่น้ำท่วมอุทยานประวัติศาสตร์พิมายซึ่งตั้งในบริเวณตัวเมืองจังหวัดนครราชสีมาเกิดจากการที่ฝนตกในบริเวณพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอย่างหนักและต่อมามีน้ำจากแม่น้ำมูลได้เอ่อเข้าท่วมพื้นที่อำเภอพิมาย จ.นครราชสีมา ตั้งแต่ช่วงเย็นวันที่ 20 ตุลาคม 2553และทะลักเข้าท่วมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยความเสียหายที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 70 มีเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่น้ำเข้าท่วมไม่ถึง คือ ปราสาทประธาน ระเบียงคต คือในพื้นที่ชั้นกลางเท่านั้นที่น้ำเข้าท่วมไม่ถึงแต่ในส่วนพื้นที่ชั้นนอกโดนน้ำท่วมอย่างหนักซึ่งโบราณสถานที่อยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายก่อสร้างโดยหินทรายสีชมพูเป็นส่วนใหญ่ และยังประกอบด้วยศิลาแลง หินทราย เมื่อผ่านระยะเวลาเป็นพันปี โดนแสงแดด โดนฝนก็เกิดการชำรุด ประกอบกับเกิดเหตุการณ์อุทกภัยขึ้นทำให้โบราณสถานต้องจมอยู่ใต้น้ำเป็นเวลา 2 สัปดาห์และน้ำยังมีการไหลที่รุนแรง ทำให้โบราณสถานเกิดการผุกร่อนและทรุดตัวลงโดยเฉพาะบริเวณประตูหินที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ประตูหินทางด้านทิศเหนือ ทานางสระम्म เกิดการเสียหายเป็นอย่างมาก และเจ้าหน้าที่ได้ประเมินความเสียหายไว้ที่ประมาณ 50 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่ที่เสียหายคือตัวโบราณสถานซึ่งจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูบูรณะอย่างเร่งด่วน จุดที่ได้รับความเสียหายหนักที่สุดคือประตูผี ประตูหิน และกำแพงชั้นกลางทั้ง 4 ด้าน กุฏิฤๅษี และทานางสระम्म

แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัย 2553

หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย 2553 ทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้เสนอเรื่องขออนุมัติงบประมาณในการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยทางกรมศิลปากรได้อนุมัติงบประมาณ 29 ล้านบาท และนอกจากนี้ทางอุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้รับงบประมาณในการปรับปรุงภูมิทัศน์จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมาเป็นจำนวนเงิน 10 ล้านบาท และตอนนี้อยู่ในช่วงการดำเนินการจัดทำแบบแผนการดำเนินงานรวมถึงการสร้างกำแพงกันน้ำ คือกำแพงล้อมปราสาทที่ปัจจุบันกำแพงของปราสาทจะเป็นแนวต้นไม้จะเปลี่ยนเป็นแนว คอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อป้องกันน้ำและทำเป็นแนวเขตป้องกันความปลอดภัยของตัวอุทยาน และจะปลูกต้นไม้พรางแนวคอนกรีตไว้เพื่อความสวยงาม การดำเนินการดังกล่าวนี้คาดการณ์ไว้ว่าจะทำให้เสร็จภายในปีนี้

แนวทางการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวของภาครัฐ จากการศึกษาเหตุการณ์อุทกภัย ในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน 2553

การทำงานด้านการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวของภาครัฐ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก คือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดนครราชสีมา สำหรับ เทศบาลตำบลพิมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลพิมายเป็นฝ่ายสนับสนุน การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีแนวทางการฟื้นฟู สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ “เมืองพิมายสู่การท่องเที่ยวสากล” แต่สำหรับ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬามีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายหลังการเกิดอุทกภัยใน ภาคอีสานโดยภาพรวม ดังนี้

1. ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) คือ การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จะจัดทำโครงการส่งเสริมการตลาดเชิงรุกต่างๆ ดังนี้

1.1 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับโตโยต้าจัดแรลลี่อีสานเดินทางไปยัง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 300 คน ระหว่างวันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2553

1.2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำสมาชิก อสท. ท่องเที่ยวแดนอีสาน ไม่ว่าจะ เป็นจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์ และจังหวัดอื่นๆ

1.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะนำสื่อมวลชนและตัวแทนผู้ประกอบการทัวร์ เอเจนซี เข้าชมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในภาคอีสานและภาคกลางที่ได้รับผลกระทบจากเหตุ อุทกภัย ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจให้กับเอเจนซี นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปได้ทราบว่า แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งยังเที่ยวได้และได้รับการปรับปรุงแล้ว

2. ด้านผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Product) ได้แก่ สถานที่ แหล่งท่องเที่ยว และสถานประกอบการต่างๆ ทางกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดย กรมการท่องเที่ยว ได้เร่ง สำรวจอย่างต่อเนื่อง และสรุปผลได้อย่างแน่ชัดหลังน้ำลดลง ทั้งนี้เบื้องต้นจะพิจารณาให้ความ ช่วยเหลือเพิ่มเติม สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสาธารณะ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬาให้การฟื้นฟูดูแลฟื้นฟูอนุรักษ์ รวมถึงโฮมสเตย์ (Home Stay)

3. ด้านนโยบาย (Policy) จะเน้นให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น โดยทำการรับบริจาคเครื่อง อุปโภคบริโภค อาหารแห้ง และอื่นๆ ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบอุทกภัย ในต้นเดือนพฤศจิกายน 2553 จะมีการจัดคาราวานเยี่ยมเยียนประชาชนที่ประสบอุทกภัย ในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง อยุธยา และสุพรรณบุรี ควบคู่กับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจนักท่องเที่ยวไทย โดยเฉพาะใน จังหวัดภาคอีสานและภาคกลางว่า นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวได้อย่างสบายใจ โดย

ชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจว่าพื้นที่ส่วนใหญ่สามารถเที่ยวและเข้าถึงได้ การเดินทางสะดวก ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางมิตรภาพ การเดินทางท่องเที่ยวโดยรถไฟที่ใช้การได้ทั่วประเทศ หลังอุทกภัยในพื้นที่กลับเข้าสู่ภาวะปรกติต้องมีการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเป็นเร่งด่วน รวมกันทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อต้อนรับฤดูกาลท่องเที่ยว ในช่วงต้นปี 2554

อภิปรายผล

ในการพิจารณาการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พimai มีทรัพยากรหรือปัจจัยที่สำคัญที่จะต้องให้ความสนใจ เพื่อให้การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

คน (Man) คือ ทรัพยากรบุคคลที่เป็นหัวใจของการดำเนินตามนโยบายซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการอนุรักษ์ฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พimai ทั้งนี้ บุคคลที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พimai ประกอบด้วยกรมศิลปากรภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2535) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และองค์การบริหารส่วนตำบลภายใต้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 เป็นพระราชบัญญัติที่บังคับให้ สภาตำบลมีหน้าที่ในการพัฒนาตำบลและท้องถิ่นของตนเอง เป็นงานโครงการ และงบประมาณของสภาตำบล โดยให้มีการคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีการจัดสรรรายได้รวมทั้งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และเสนอแผนปฏิบัติการเพื่อขอความเห็นชอบของรัฐมนตรีและรายงานต่อสภา ซึ่งจัดแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้แก่ แผนงานบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น การควบคุมอาคาร และการผังเมืองก็รวมอยู่ในแผนงานดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เน้นสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมทั้งคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งเน้นให้บุคคลในท้องถิ่นมีสิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา

หากพิจารณาตามกฎหมายจะเห็นได้ว่ากรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พimai และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาทำหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่เกิดน้ำท่วมอุทกยานประวัติศาสตร์พิมายได้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายประกอบด้วย

1. สำนักงานเทศบาลต่างๆ ได้แก่ เทศบาลตำบลห้วยแถลง เทศบาลตำบลโนนแดง เทศบาลตำบลหนองกี่ เทศบาลตำบลประทาย เทศบาลตำบลเมืองคง เทศบาลตำบลหินดาด เทศบาลเมืองรอง เทศบาลนครอุดรธานี และเทศบาลนครขอนแก่น

2. สำนักงานกรมชลประทาน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเข็ด

4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

5. สถานีอนามัยหินดาด

6. กองทัพเรือ

7. กรมพัฒนาที่ 2

8. หน่วยรักษาป่า (หนองพลวง)

9. กรมอุทกวิทยา

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดนครราชสีมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศบาลเมืองพิมายยังไม่มีแผนป้องกันน้ำท่วมอย่างเป็นระบบ ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมอย่างฉับพลันจึงเกิดปัญหาในการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาในช่วงน้ำท่วม กล่าวคือ

ประการแรก การประสานงานระหว่างอุทกยานประวัติศาสตร์พิมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความต่อเนื่องในเรื่องการประสานงาน

ประการที่สอง ยังไม่มีบุคคลากรโดยตรงที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พิมายในเรื่องการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ปัญหาคูทกภัยซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกะทันหัน อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษาอุทกยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553

ประการที่สาม งบประมาณในการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวอุทกยานประวัติศาสตร์พิมายที่ได้จากส่วนของการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทย และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจากหน่วยงานภาครัฐมีจำกัด ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังมีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ภายใต้การพัฒนาศักยภาพการให้บริการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร ในระยะ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ทั้งนี้ การดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมด เป็นการพัฒนาใน 3 ส่วนหลัก คือ

1. การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งถือว่าการพัฒนาทางด้านกายภาพในแหล่งประวัติศาสตร์ครั้งใหญ่ ซึ่งกรมฯ อาจต้องใช้เวลามากกว่า 5 ปีจึงจะสามารถดำเนินการตามเป้าหมายได้เสร็จสิ้น ซึ่งผลการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้แหล่งประวัติศาสตร์ของไทยมีระบบทางกายภาพพื้นฐานที่สามารถตอบสนองความต้องการการเข้าชมของผู้เยี่ยมชมระดับคุณภาพได้ถึง 4 ล้านคนต่อปีหรือสามารถรองรับปริมาณของนักท่องเที่ยวทั้งหมดในปี 2553 (คาดการณ์นักท่องเที่ยวทั้งหมดที่ 17,500,000 คน) ได้ร้อยละ 23

2. การพัฒนาด้านการตลาดท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยแผนดังกล่าวเน้นการคัดสรรกลุ่มนักท่องเที่ยวระดับกลางถึงสูง ซึ่งปัจจุบันเป็นกลุ่มลูกค้าของกลุ่ม International Hotel chain กลุ่มการจัดประชุม นิทรรศการและท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (MICE) และกลุ่มนักท่องเที่ยวระดับกลางที่เดินทางแบบอิสระ (Non-Group Tourists) ให้ตัดสินใจเข้าเยี่ยมชมแหล่งประวัติศาสตร์ของไทย โดยผลสัมฤทธิ์ของแผนนี้ จะก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวคุณภาพซึ่งมีความสามารถใช้จ่ายสูงไปยังพื้นที่ต่างจังหวัดอันเป็นสถานที่ตั้งของแหล่งประวัติศาสตร์

3. การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารตามแนวทางรางวัลคุณภาพแห่งชาติ ซึ่งจะได้นำมาใช้ในอุทยานประวัติศาสตร์ของไทยจำนวน 10 แห่งก่อนที่จะกระจายไปยังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจำนวน 44 แห่งและหน่วยงานอื่นๆ ของกรมศิลปากร โดยการพัฒนากระบวนการจัดการตามแนวทางดังกล่าวนี้ จะส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ การจัดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่กรมศิลปากรรับผิดชอบ และบริการการท่องเที่ยวแก่ผู้เยี่ยมชม

การพัฒนาประสิทธิภาพทั้ง 3 ส่วนถือเป็นการยกระดับขีดความสามารถแข่งขันของหน่วยงานภาครัฐตามแนวทางของ World Competitiveness Center (IMD) และเป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมโดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสนับสนุนให้อีกต่อกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับทางเศรษฐกิจของประเทศให้ยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลรวมทั้งประชาชนยังขาดความมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย กล่าวคือ ในอดีตการอนุรักษ์

โบราณสถานจะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ทำหน้าที่ตามกฎหมาย ตั้งแต่การสำรวจ ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติและประกาศขอบเขตพื้นที่ การขุดค้น บูรณะ ซ่อมแซม ประชาชนในพื้นที่ที่มีโบราณสถานตั้งอยู่ไม่ได้มีส่วนร่วม ยกเว้นผู้นำในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ถือว่าเป็นตัวแทนของรัฐบาลคอยประสานงานขอความร่วมมือกับประชาชน โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมอาจมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นรูปแบบที่เกิดจากความคิด ความต้องการแสดงออกในการเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นการรวมตัวของคนในชุมชน เกิดจากผู้นำในชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เช่น พระสงฆ์ ครู ปราชญ์ ชาวบ้านและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ริเริ่ม ชักนำคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความหวงแหน โบราณสถานด้วยการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างมั่นคง ในรูปแบบของคณะกรรมการที่เกิดจากความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ด้วยวิธีการบำรุงดูแลรักษาความสะอาด การตรวจตราเฝ้าระวังรักษาและการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจ ในด้านต่างๆที่เกี่ยวกับโบราณสถานให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. รูปแบบการฟื้นฟูโบราณสถาน เป็นการทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับการอนุรักษ์ เพื่อต้องการให้โบราณสถานกลับมามีความสำคัญมีคุณค่า มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ให้คงอยู่ในจิตใจของคนในชุมชนตลอดเวลา การฟื้นฟูเกิดจากความคิดเห็นร่วมกันของชุมชนเป็นรูปแบบการจัดงานประเพณีให้แก่โบราณสถานโดยใช้โบราณสถานเป็นสื่อกลาง รูปแบบการฟื้นฟูคือ มีคณะกรรมการรับผิดชอบที่เกิดจากความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จัดงานประเพณี โดยการจัดงานขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง

3. รูปแบบการพัฒนาโบราณสถาน เป็นรูปแบบที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ต้องการสร้าง ปรับปรุง ส่งเสริม สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถานให้เกิดความสะอาด สบาย ง่ายต่อการเข้าเยี่ยมชมโบราณสถาน ลักษณะของการทำกิจกรรม ได้แก่ การปรับปรุงเส้นทาง ป้ายบอกทางเข้าสู่โบราณสถาน ปรับปรุงตกแต่งสวนไม้ดอกไม้ประดับ จัดสร้างห้องน้ำ สถานที่จอดรถ และการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเรียนรู้แหล่งโบราณสถานโบราณคดี

เงินหรืองบประมาณ (Money) คือ ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้นโยบายต่างๆ ของนโยบายดำเนินการต่อไปได้ ทั้งนี้ งบประมาณในการฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พินายที่ได้จากส่วนของการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทย และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจากหน่วยงานภาครัฐมีจำกัด ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่

วัสดุ (Materials) คือ วัตถุดิบซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญไม่แพ้ปัจจัยอื่น จำเป็นต้องมีคุณภาพ และมีต้นทุนที่ต่ำ

เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (Machine) ที่มีศักยภาพที่ดีจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการบริหารนโยบายการฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์เช่นกัน

กล่าวโดยสรุป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มีแผนงานในการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์ภายหลังจากน้ำท่วมอย่างเป็นระบบภายหลังจากน้ำท่วม นอกจากความพยายามของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยปราศจากวิสัยทัศน์ที่จะต้องฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมายให้กลับมาีสภาพดั้งเดิม รวมทั้งงบประมาณที่ได้รับยังไม่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูแต่อย่างใด

ข้อจำกัดของงานวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย ปี 2553 มีข้อจำกัดบางประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลรวมเจ้าหน้าที่ไม่เวลาในการให้สัมภาษณ์ได้มากนัก เนื่องจากต้องสำรวจความเสียหายและจัดทำแผนฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ประการที่สอง ในขณะที่ทำการศึกษานั้นกรมศิลปากรและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการฟื้นฟูแหล่งโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายหลังเหตุการณ์อุทกภัย 2553

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไปต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ควรให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและร่วมจัดการวางแผนแม่บทกับกรมศิลปากร เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว ชุมชนจะเกิดความรู้สึกหวงแหนและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้กับท้องถิ่นของตนเองได้ นอกจากนี้ควรมีการประสานงานเพื่อจัดทำเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในกลุ่มอีสานใต้อย่างจริงจัง และในประการสำคัญ ควรที่กรมศิลปากรจะได้ถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถานให้แก่ประชาชน
2. กรมศิลปากร กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องคำนึงถึงโบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ต้องเร่งจัดสรรงบประมาณเพื่อการ

พัฒนาและบูรณะอย่างแท้จริง นอกจากนี้ควรปลูกฝัง เพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจทางด้านการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมผ่านสื่อท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวทุกคนมีความรู้ความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้น ฝ่ายบริการการท่องเที่ยวควรจัดพิมพ์แผนที่และข้อมูลออกแจกจ่ายตามจุดสำคัญในตัวเมือง อาทิ ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ ร้านขายของที่ระลึก และสิ่งที่สำคัญควรสร้างจุดเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ หรือการจัดแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นกลุ่ม ๆ นั้นเอง

3. ควรเผยแพร่ข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาข้อมูลทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวไว้ล่วงหน้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น เมื่อได้รับข้อมูลความรู้จากแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติม ควรเคารพสถานที่ด้วยการปฏิบัติตามข้อเสนอนะและข้อห้ามของสถานที่ รวมทั้งการมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูอุทยานประวัติศาสตร์ควรจะได้จัดทำแผนงานในการป้องกันอุทกภัยมิให้เกิดแก่อุทยานประวัติศาสตร์ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดเส้นทางด้านการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม กรณีศึกษาเส้นทางเขมรโบราณ (ราชมรรคา)

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2531). **เมืองพิมาย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2542). **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กฤษ เหลือลมัย. (2541). พินิจว่าด้วยความสะดวกและปราสาทหิน. **เมืองโบราณ**, 24(4), 136-140.
- คงเดช ประพัฒน์ทอง. (2514). การขุดค้นชั้นดินที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา. **โบราณคดี**, 3(3), 48-62.
- จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16**. (2529). กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร.
- จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18**. (2529). กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร.
- แทน ธีระพิจิตร. (ม.ป.ป.). งานบูรณะโบราณสถานปราสาทหินพิมาย. **วารสารโบราณคดี นครราชสีมา**, 13(3), 48-62.
- ธิดา มิตรกุล. (2527). **คติเรื่องครุฑจากศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ธิดา สาระยา. (2535). **เมืองพิมาย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2514). **พุทธศาสนา : สาระและพัฒนาการ**. กรุงเทพฯ: สุภา.
- บันเทิง พูลศิลป์. (2512). พระพุทธรูปศิลาในศิลปะลพบุรีที่ปราสาทหินพิมาย. **วารสารศิลปากร**, 12(5), 99-108.
- ประชุมจารึก ภาคที่ 4 “ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษรและภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลี”**. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ประสงค์ ชาวนาไร่. (2529). การศึกษาประติมากรรมเครื่องใช้สำริดในศิลปะเขมรในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2520). **ศาสนาฮินดูและประติมาณวิทยา**. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2520). **ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับแบบศิลปในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ:

กรมศิลปากร.

- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2525). **ลักษณะไทยเล่ม 2 ทศศิลป์**. ใน หม่อมอมรวงศ์ คีฤทธิ ปราโมช (บรรณาธิการ), **หนังสือชุดโครงการลักษณะไทย**, (ไม่มีเลขหน้า). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พิริยะ ไกรฤกษ์ (ผู้บรรยาย). (30 มิถุนายน 2542). การปรับเปลี่ยนยุคสมัยของพุทธศิลป์ในประเทศไทย. ใน **การสัมมนาของคณะศิลปศาสตร์ เสนอที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** (ไม่มีเลขหน้า). กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2544). **อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม ๑ ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2541). ทำไมปราสาทหินพิมายจึงหันหน้าไปทางทิศใต้. **ศิลปวัฒนธรรม**, 20(1), 117-121.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2545). ทำไมปราสาทหินพิมายจึงหันหน้าไปทางทิศใต้: หาพระเจ้าเจ้า รวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมของโบราณวัตถุและโบราณสถาน. **มติชน**, 71-86.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2541). **สัญลักษณ์แห่งพระศูภ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.
- มานิต วลลิโกดม. (2505). **นำเที่ยวพิมายและโบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- มานิต วลลิโกดม. (2513). **นำเที่ยวพิมายและโบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- ไมเคิล ฟรีแมน. (2541). **ปราสาทหินพิมาย**. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊กส์.
- สันสกฤต**. (2513). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ศรีศักร วลลิโกดม. (2519). อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16. **วารสารเมืองโบราณ**, 3(1), 41-43.
- ศรีศักร วลลิโกดม. (2533). เมืองพิมาย: แอ่งอารยธรรมอีสาน. **มติชน**, 434-439.
- สมบุญ บุญยะเวทย์. (2541). บันทึกประสบการณ์ครั้งบูรณะปราสาทหินพิมายและปราสาทพนมรุ้ง. **วารสารศิลปากร**, 41(5), 69-91.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). ภูมิศาสตร์โบราณของที่ราบสูงโคราช: ประวัติศาสตร์สยามประเทศที่ถูก
ลืมศรีจนาสะ รัฐอิสระที่ราบสูง. **มติชน**, 3-20.

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุลกรอสลีย์ร์. (2506). **การซ่อมปราสาทหินพิมาย**. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร.

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2510). การซ่อมปราสาทหินพิมาย. **วารสารโบราณคดี**, 1(1), 1-16.

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2511). **บรรณาธิการ**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2495). เรื่องปราสาทหินเมืองพิมาย. **วารสารศิลปากร**, 6(5), 57-60.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2495). เรื่องปราสาทหินเมืองพิมาย. **วารสารศิลปากร**, 6(6), 51-56.

ภาคผนวก

ภาพ 2 แสดงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ภาพ 3 แสดงสะพานนาคราช

ภาพ 4 แสดงปราสาทประธาน

ภาพ 5 แสดงปราสาทพรมหัต

ภาพ 6 แสดงปราสาทหินแดง

ภาพ 7 แสดงด้านหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ภาพ 8 แสดงการตั้งกระสอบทรายเพื่อป้องกันน้ำทะเลลัก
เข้าท่วมปราสาทประธาน

ภาพ 9 แสดงน้ำท่วมขังพื้นที่ชั้นนอก

ภาพ 10 แสดงการใช้เครื่องสูบน้ำ สูบน้ำออกจากบริเวณปราสาท

ภาพ 11 แสดงการจัดแสดงแสงและสี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ภาพ 12 แสดงการจัดแสดงแสงและสี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า

มหาวิทยาลัยพลเรศวร

ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า

ชื่อ – ชื่อสกุล   วัลย์ลิกา จงปัดนา
วัน เดือน ปี เกิด   20 เมษายน 2526
ที่อยู่ปัจจุบัน   5/1 หมู่ 16 ตำบลประทาย อำเภอประทาย
    จังหวัดนครราชสีมา 30180

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2545

บธ.บ. (การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว)
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

